

Franz Kafka

Preobražaj

bojana888

I.

Kada se Gregor Samsa jednog jutra probudio iz nemirnih snova, ustanovio je da se u krevetu pretvorio u gorostasna kukca. Leđa na kojima je ležao bila su mu tvrda poput oklopa, a kad bi malo podigao glavu, vidio bi da mu je trbuh podignut u obliku svoda, te postao smeđ i rebrasto podijeljen, a deka tek što nije spuznula s njega, jer se na vrhu jedva drži. Brojne noge, žalosno tanke u usporedbi s veličinom njegova tijela, treperile su mu pred očima bespomoćno.

„Što se sa mnom dogodilo?” pitao se. Sanjao nije. Njegova je soba, prava, tek nešto premalena, soba za ljudsko biće, stajala mirno između četiri dobro mu poznata zida. Iznad stola, na kojemu je naslagana hrpa tekstilnih uzoraka radi pakiranja - Gregor Samsa je bio trgovački putnik - visjela je slika koju je nedavno izrezao iz ilustrirane revije i stavio u lijep, pozlaćen okvir. Prikazivala je gospođu koja je imala stolu i kapu od krzna kako uspravno sjedi okrenuvši prema gledatelju teški krzneni muf, u koji joj je utonula ruka sve do lakta.

Tada Gregor upravi pogled prema prozoru, pa ga je ružno vrijeme (čulo se kako kišne kapi udaraju u prozorski lim) posve rastužilo. Kako bi bilo da još malo spavam i sve ove ludosti zaboravim, pomisli Gregor, ali izvedba te namjere nije bila moguća, jer je naviknuo spavati na desnoj strani, a u sadašnjemu svome stanju nije bio kadar okrenuti se. S koliko god bi se snage bacao na desno, opet bi mu se tijelo zaljuljalo u leđni položaj. Stoput je to pokušao zatvorivši oči da ne mora gledati koprcanje nogu, a odustao je tek kada je s te strane osjetio lagan tup bol, koji mu je dotad bio nepoznat.

„Ah, Bože,” pomisli Gregor, „kakvo li sam naporno zanimanje izabrao! Dan za danom na putu. Poslovni su napori puno veći nego kod kuće u vlastitu dućanu, a pridodana je i muka putovanja, moram paziti da ne izgubim vezu s drugim vlakom, prehrana mi je

neredovita i loša, viđam se uvijek s drugim ljudima, nemam s njima ni trajnih ni srdačnih odnosa. Neka ide sve do vraga!” Osjeti lagan svrbež gore na trbuhu, digne se polako na leđima i približi gornjoj krevetnoj strani kako bi uz nju lakše podigao glavu, nađe mjesto koje ga je svrbjelo i po kojemu je bilo puno bijelih točkica čije podrijetlo nije znao. Htio je to mjesto dodirnuti jednom nožicom, ali je odmah povuče, jer su ga na dodir prošli ledeni trnci.

Sklizne opet u prvobitni položaj. „Prerano ustajanje”, pomisli, „zaglupljuje čovjeka. Treba se naspavati! Drugi trgovački putnici žive kao haremske žene. Kad god se ja prije podne vratim u gostionicu da prepisem ugovorene zaključnice, ta gospoda tek doručkuju. Kad bih ja štogod pokušao kod šefa, smjesta bi me otjerao. Tko zna, možda bi to za mene bilo i dobro?! Da se ne moram suzdržavati zbog svojih roditelja, davno bih dao otkaz, stupio bih pred šefa i rekao mu sve što o njemu u dubini duše mislim. On bi pao s pulta! A to i jest neobično: sjesti na pult i odozgo govoriti sa zaposlenikom, koji k tome mora prići sasvim blizu, jer šef slabo čuje. Nada mi ipak nije sasvim propala, kad skupim novac za otkup roditeljskog duga - za to će trebati još pet-šest godina - obvezatno ću učiniti što želim. To će biti velik rez! Zasad pak moram ustati, jer mi vlak kreće u pet.”

Pogleda na budilicu što je kucala na ormaru. „Oče nebeski!”, reče u sebi. Bilo je pola sedam, a kazaljke su mirno išle dalje, već je prošlo i pola sedam, skoro će tričetvrt. Zar budilica nije zvonila? S kreveta se vidjelo da je točno naravnana na četiri sata, sigurno je onda i zvonila. Zar se može prečuti taj zvuk od kojeg se trese namještaj? Doduše, nije imao miran san, ali je spavao duboko možda baš zbog teških snova. Ali što da sad radi? Sljedeći vlak kreće u sedam sati, da na nj stigne morao bi se bezglavo požuriti, a još nije ni spakirao zbirku uzoraka, k tome se nipošto ne osjeća naročito svježim i elastičnim. Ako i uhvati vlak, šef će ga ipak ispsovati, jer je uredski podvornik bio na kolodvoru u pet sati i odavno je podnio prijavu o njegovu izostanku. Podvornik je bio šefov špijun, bez časti i pameti. Kako bi bilo da javi da je bolestan? Ali to bi bilo iznimno mučno i sumnjivo, jer Gregor svih ovih pet godina otkako je u službi nikad nije bio bolestan. Jamačno bi došao šef i doveo službenog liječnika, grdio roditelje zbog lijenoga sina, a njihove prigovore srezao uz pomoć službenog liječnika socijalnog osiguranja za kojega je svatko tko se javi bolesnim zdrav, samo što mrzi raditi. A bi li liječnik u njegovu slučaju i imao krivo? Gregor se naime, ako zanemarimo pospanost, koja je doista zazorna nakon tako duga spavanja, osjećao odlično, čak je imao osobito velik apetit.

Dok je sve to u velikoj žurbi premišljao, a još se nije nakanio izaći iz kreveta - budilica je upravo javila tričetvrt sedam - začulo se kucanje na vrata koja su bila uz gornju stranu njegova kreveta. Bila je to majka, koja je rekla: „Gregore, već je tričetvrt sedam. Zar nećeš na put?” Blaga li glasa! Gregor se prestraši kad je čuo vlastiti odgovor. Glas je nedvojbeno bio istovjetan njegovu prijašnjemu glasu, ali uz primjesu neuklonjiva i bolnog pijukanja, koje kao da je dolazilo odnekud odozdo, pa su njegove riječi samo u početku bile razgovijetne, a onda ih je odmah ovaj dodani zvuk zamrsio, pa slušatelj nije znao je li dobro čuo. Gregor je htio opširno odgovoriti i sve objasniti, ali su ga te okolnosti prisilile da se ograniči na rečenicu: „Da, da, hvala, majko, ustat ću”. Zbog teških drvenih vrata promjena Gregorova glasa nije bila primijećena, jer se majka zadovoljila tim priopćenjem i odvukla se s vrata. Ali je taj mali razgovor privukao je pažnju ostalih članova obitelji, jer su doznali da je Gregor, mimo očekivanja, još uvijek kod kuće. Otac je na pokrajnja vrata zakucao slabo, ali cijelom šakom: „Gregore, Gregore, što je to?” Nakon kratkog čekanja javi se otac opet dubokim glasom: „Gregore, Gregore!” Na drugim se pokrajnjim vratima tiho začula sestra: „Gregore! Zar ti nije dobro? Trebaš li što?” Na obje strane dođe njegov odgovor: „Već sam gotov!” Trudio se lijepo izgovarati riječi, među kojima je radi jasnoće pravio i stanke, kako bi otklonio svaki neobičan prizvuk. Otac se vratio doručkovati, ali je sestra šapnula: „Gregore, otvori, preklinjem te!” Gregoru nije bilo ni na kraj pameti da to uradi, bilo mu je drago što je na putovanjima, ponukan oprezom, bio stekao naviku zaključavanja svih vrata po noći i što je tu naviku prenio i na vlastitu kuću.

Prvo je htio mirno i nesmetano ustati, obući se i dakako doručkovati, a tek tada razmisliti o svemu ostalom, jer je shvatio da se iz mudrovanja u krevetu neće roditi ništa pametno. Sjetio se da mu se već češće znalo dogoditi nešto neugodno dok leži u krevetu; nešto bi ga zaboljelo, valjda zbog nespretna položaja, ali se bol pokazala čistom tlapnjom, jer bi nakon ustajanja potpuno prestala. Napeto je čekao da vidi na koji će se način postupno rasplinuti i ove današnje halucinacije. Da promjena njegova glasa nije ništa drugo doli nagovještaj jedne jake prehlade, profesionalne bolesti trgovačkih putnika, u to nije nimalo sumnjao.

Odbaciti pokrivač bilo je sasvim jednostavno; trebao se samo malo nadignuti i pokrivač je odmah pao. Ali dalje je išlo teško, pogotovo jer je bio tako strašno širok. Trebale su mu ruke da se na njih osloni, a imao je samo mnoštvo nožica, koje su se neprestano gibale u raznim smjerovima i on nije mogao njima vladati. Ako je neku nogu htio saviti, ona bi se

prvo ispružila, a kad bi s njome konačno uspio uraditi što je namjeravao, ostale bi se posve oslobodile, pa bi se dale u veliko i bolno batrganje. „Nikako ne smijem ostati u krevetu i gubiti vrijeme”, reče u sebi Gregor.

Prvo je htio izaći iz kreveta donjim dijelom tijela, ali se taj donji dio, što ga on još uopće nije vidio i o kojemu nije imao nikakvu jasnu predodžbu, pokazao kao vrlo teško pokretan. S njim je vrlo teško išlo, a kad se konačno Gregor, kao da je podivljao, svom snagom i bez obzira na sve bacio naprijed, pogriješio je smjer, žestoko se udario o donju krevetnu stranu. Plamteća bol koja ga je spopala naučila ga je da mu je u ovome času baš donji dio tijela vjerojatno najosjetljiviji na udarce.

Zatim je pokušao izaći iz kreveta gornjim dijelom tijela. Oprezno pritisne glavu na gornju krevetnu stranu. To mu je lako uspjelo; unatoč širini i težini njegovo je tijelo polako išlo za glavom. Ali kada je glava prešla rub krevetne daske i lebdjela u zraku, on se bojao nastaviti s ovakvim kretanjem, jer će na kraju iz kreveta pasti, pri čemu se mora dogoditi čudo da glava ostane čitava. A pamet u ovim okolnostima ne smije nipošto izgubiti, radije će ostati u krevetu.

Ali kad je opet, nakon istog napora, uzdisao i ležao kao prije gledajući nožice kako još ljuće (ako se tako može reći) idu jedna na drugu, a on u to divljanje ne umije unijeti mir i red, reče opet sam sebi da ne smije ostati u krevetu i da je najpametnije žrtvovati sve ako postoji i najmanja nada da će se osloboditi kreveta. Istodobno je držao na pameti načelo, na koje je stalno sebe podsjećao, da je od očajničkih odluka uvijek bolje mirno i najsmirenije razmišljanje. U tim je trenucima uputio što je mogao oštrij pogled u prozor, ali prizor magle, koja je zahvatila i drugu stranu uske ulice, nije ulijevao ni povjerenje ni ohrabrenje. „Već je sedam sati”, reče Gregor nakon novog otkucavanja sata, „sedam sati, a još tolika magla!” Onda je za trenutak ležao mirno, stišano dišući kao da se nada da će potpuna tišina dozvati natrag stvarne i razumljive okolnosti.

Onda si reče: „Prije nego otkuca četvrt osam, moram pod svaku cijenu potpuno ustati iz kreveta. Uostalom, već će i prije netko iz tvrtke doći da pita što je sa mnom, jer je radno vrijeme počelo u sedam”. I dade se na to da se cijelim tijelom, svom dužinom i uz pridržavanje ravnoteže, iskobelja iz kreveta. Ako si na taj način dopusti pad iz kreveta, glava će mu vjerojatno ostati neozlijeđena, bude li je pri padu svom snagom podignuo uvis. Što se tiče leđa, ona su, po svemu sudeći, tvrda, pa im pri padu na sag neće ništa biti. Najviše je bio

zabrinut zbog velike buke, koja će jamačno pri padu nastati i iza svih vrata ove sobe izazvati ako ne strah a ono skrb. Ali morao se na to odvažiti.

Kad je Gregor već napola izašao iz kreveta - nova metoda bila je više igra nego napor, jer se samo morao unazad njihati - pade mu na um da bi sve bilo sasvim jednostavno kada bi mu tko pomogao. Dvije bi jake osobe - mislio je na oca i služavku - bile posve dostatne, one bi samo ruke gurnule pod njegova presvođena leđa, skinuli ga s kreveta, držeći ga morale bi se sagnuti i onda samo oprezno čekati da on prijede na pod, a tako bi vjerojatno i one nožice dobile smisla. Ali, je li doista nužno da zove u pomoć, čak ako i zanemarimo okolnost da ona ne bi mogla doći zbog zaključanih vrata? Unatoč svoj mucu, nije na tu pomisao mogao suzdržati smiješak.

Već je dospio dotle da pri jačim pokretima nije mogao samo tako održavati ravnotežu, a vrlo se brzo morao odlučiti, jer će za pet minuta biti četvrt osam. U tom času je netko zazvonio na vanjskim vratima. „To je netko iz tvrtke”, reče Gregor i skoro se ukoči, dok su mu se nožice utoliko brže batrgale. Ali je časovito vladala tišina. „Moji neće otvoriti”, pomisli Gregor: spopala ga neka nerazumna nada. Ali tada, naravno, kao uvijek, služavka čvrsto zakorači prema vratima i otvori ili. Trebalo mu je samo da čuje posjetiteljev pozdrav i već je znao tko je došao - prokurist¹ osobno. Zašto je Gregor bio osuđen da radi kod takve tvrtke gdje i najsitniji izostanak rađa najveću sumnju? Jesu li namještenici svi odreda nevaljalci, zar nema među njima ni jednog jedinog vjernog, odanog čovjeka, koji je izostao s posla tijekom nekoliko jutarnjih sati, pa ga je grižnja savjesti natjerala u ludilo i nije kadar ustati iz kreveta? Zar nije bilo dosta da pošalju naučnika po Gregora - ako je uopće tko trebao ići - zar je morao doći sam prokurist, kako bi cijela obitelj vidjela da je za istragu ovoga sumnjiva slučaja potrebna pamet samog prokurista? I kao posljedica uzbuđenja koje je kod Gregora izazvalo to razmišljanje, a samo u manjoj mjeri kao posljedica njegove prave odluke, dođe do njegova krajnjeg upinjanja, što je dovelo do strovaljivanja iz kreveta. To je glasno odjeknulo, ali velike buke nije bilo. Pad je bio donekle ublažen tepihom, a leđa su bila elastičnija nego je Gregor mislio, pa je tup i jako primjetljiv udar izostao. Jedino je zaboravio oprezno podići glavu, pa je njome udario. Okretao ju je i strugao njome po sagu od ljutine i bola.

„Tamo prijeko je nešto palo”, reče prokurist u lijevoj pokrajnjoj sobi. Gregor si pokuša predočiti da se prokuristu dogodilo nešto slično kao njemu danas, takva se mogućnost

1 U njemačkom i švicarskom trgovačkom pravu opunomoćenik ili zamjenik direktora poduzeća.

svakako mora uzeti u obzir, zar ne? Kao nekakav odgovor na to pitanje začuje se u pokrajnjoj sobi nekoliko čvrstih prokuristovih koraka, koji su doveli do škripanja njegovih lakiranih čizama. Iz desne pokrajnje sobe tiho se javi sestra priopćenjem: „Gregore, prokurist je došao”. „Znam”, šapne Gregor preda se, ali se bojava podići glas koliko je potrebno da ga sestra čuje.

„Gregore”, reče otac iz lijeve pokrajnje sobe, „gospodin prokurist je došao i pita zašto nisi otputovao ranim vlakom. Ne znamo što mu treba reći. Uostalom, on i hoće osobno s tobom govoriti. Dakle, molim te, otvori vrata. On će biti dobar i prijeći preko nereda u tvojoj sobi”. „Dobro jutro, gospodine Samsa”, javi se uljudno i prokurist. „Njemu nije dobro”, reče majka prokuristu još dok je otac pred vratima govorio, „nije mu dobro, vjerujte mi, gospodine prokuriste! Zar bi inače Gregor propustio vlak? Taj mladić nema ništa u glavi osim posla. Ja se već pomalo i ljutim, uvečer neće nikamo izaći, trenutačno je u svome gradu već osam dana, ali je svake večeri bio kod kuće. Sjedi kod nas za stolom, tiho čita novine ili proučava red vožnje. Za njega je dostatna razonoda kad nešto rezbari. Tako je, na primjer, dvije-tri večeri rezbario mali okvir za sliku, začudit ćete se kako je lijep, visi mu tamo u sobi. Vidjet ćete ga čim Gregor otvori. Uostalom, sretna sam da ste došli, gospodine prokuriste, mi ne bismo sami mogli natjerati Gregora da otvori, jako je tvrdoglav. Sigurno mu nije dobro, premda to jutros neće da prizna.” „Dolazim odmah”, reče Gregor polako i zamišljeno ne mičući se nimalo, jer nije htio propustiti nijednu riječ ovoga razgovora. „Ni ja, milostiva, nemam drugog objašnjenja”, reče prokurist, „nadajmo se da nije ništa ozbiljno. S druge strane, moram reći da mi, poslovni ljudi - nažalost ili nasreću - vrlo često moramo iz poslovnih razloga zanemariti neku lakšu zdravstvenu smetnju.” „Dakle, može li gospodin prokurist sada k tebi?”, upita nestrapljivo otac i ponovno zakuca na vrata. „Ne”, reče Gregor. U lijevoj pokrajnjoj sobi zavlada mučna tišina, u desnoj pak sobi počne sestra jecati.

Zašto se sestra ne pridruži ostalima? Sigurno je tek sada ustala i još se nije kako treba obukla. Ali zašto plače? Jer on nije ustao, nije pustio prokurista u sobu, jer je tako došao u opasnost da izgubi mjesto i jer će tada šef opet progoniti roditelje da plate stara dugovanja? Ali to su zasad bile posve suviše bojazni. Gregor je još tu i nije došao ni na najmanju pomisao da svoju obitelj ostavi na cjedilu. Trenutačno doduše leži na sagu i nitko tko bi poznao njegov položaj ne bi ozbiljno od njega zahtijevao da pusti prokurista u sobu. Ali zbog te sitne neuljudnosti, za koju će on kasnije naći prikladnu ispriku, ne može Gregor samo tako dobiti otkaz. I Gregoru se činilo da bi s njihove strane bilo puno pametnije da ga puste

na miru i da ga ne smetaju plaćem i nagovaranjem. Ali njih je mučila neizvjesnost i ona je bila opravdanje za njihovo ponašanje.

„Gospodine Samsa”, vikne prokurist podigavši glas, „što je sad to? Vi ste se zabarikadiralili u sobi, odgovarate samo sa da ili ne, pravite roditeljima teške i nepotrebne neprilike i zanemarujete - usput rečeno - svoje poslovne obveze na zapravo nečuven način. Govorim vam u ime vaših roditelja i vašega šefa i vrlo vas ozbiljno molim da mi smjesta date jasan odgovor. Ja se čudim, zbilja se čudim. Smatrao sam vas mirnim, razumnim čovjekom, a sada ste, čini se, odjednom odlučili tjerati neki čudan hir. Šef mi je jutros doduše ukazao na nešto što bi moglo biti uzrokom vašega izostanka - riječ je o uplatama koje ste preuzeli od kupaca, a taj novac još niste stigli predati u blagajnu - ali ja sam mu gotovo prisegnuo da niste zbog toga izostali. Sada sam suočen s vašom nepojmljivom tvrdoglavošću i nemam više baš nimalo volje da se za vas kod šefa na bilo koji način zauzimam. Inače, vaš položaj u poduzeću nije nipošto najčvršći. Namjera mi je bila da vam to kažem u četiri oka, ali vi tratite samo tako moje vrijeme, pa ne znam zašto i vaši roditelji ne bi sve znali. Vaš je učinak u posljednje vrijeme bio jako slab. Doduše, u ovo doba godine nema puno prigoda za pravljenje poslova, mi to priznajemo, ali nema razdoblja kada poslovi smiju posve izostati, gospodine Samsa, ne smije biti takva razdoblja.”

„Ali, gospodine prokuriste”, vikne Gregor sav izvan sebe, zaboravivši zbog uzbuđenosti sve ostalo, „otvorit ću odmah, evo sad. Neka mala tegoba, to jest, vrtoglavica priječila mi je da ustanem. Zapravo, još sam u krevetu, ali sad sam opet sasvim svjež. Evo, silazim iz kreveta. Strpite se samo česak! Ne ide tako lako kako sam mislio. Ali, već mi je dobro. Kako to može spopasti čovjeka! Još sinoć sam bio izvrsno, znaju to moji roditelji, ili, da budem točniji, imao sam neki mali predosjećaj sinoć. Možda se to vidjelo na meni. A zašto nisam javio u tvrtku? Hm, uvijek mislimo da bolest možemo svladati i ne ostajući u kući, zar ne, gospodine prokuriste? Poštedite mi roditelje! A za sve prigovore koje ste sad iznijeli nema nikakva temelja, nitko mi o tome nije rekao ni riječi. Možda niste pročitali posljednje zaključnice koje sam poslao u tvrtku. Uostalom, krenut ću na put vlakom koji polazi u osam, ovih nekoliko sati odmora me je ojačalo! Nemojte se više zadržavati, gospodine prokuriste, ja sam za koji čas i sam u poduzeću, budite dobri pa to recite šefu i preporučite me kod njega!”

Dok je Gregor to hitro tjerao iz sebe, nije pravo ni znao što je sve izgovorio, a

istodobno se dosta lako približio ormaru, jer se već u krevetu izvježbao u gibanju. Pokušao je ustati držeći se za ormar. Doista je htio otvoriti vrata, pokazati se i govoriti s prokuristom, jako ga je zanimalo što će svi oni, koji toliko zahtijevaju da se pokaže, reći kada ga ugledaju ovakvog. Ako se budu prestrašili, onda Gregor više nema nikakvih odgovornosti i može biti miran. Ako pak to mirno prihvate, onda ni Gregor nema razloga za uzbuđivanje, pa će moći, ako požuri, u osam sati doista biti na kolodvoru. Najprije je nekoliko puta skliznuo s glatkoga ormara, ali konačno je lakim zamahom uspio zauzeti uspravan položaj. Na bolove u donjem dijelu tijela nije htio obraćati pozornost, makar ga pekli kao vatra. Zatim se odvoji od ormara i padne na naslon obližnjega stolca prikvačivši se nogama za njegove rubove. Tako je opet stekao vlast nad sobom i ušutio je da može čuti što prokurist govori.

„Jeste li razumjeli makar jednu riječ?“, pitao je prokurist Gregorove roditelje. „Zar on ne pravi od svih nas budale?“ „Zaboga“, klikne majka već u plaču, „on je možda teško bolestan, a mi ga mučimo. Greta! Greta!“ „Majko?“, javi se sestra s druge strane. Dovikivale su se kroz Gregorovu sobu. „Moraš odmah po liječnika. Gregor je bolestan. Žurno po liječnika! Jesi li čula kako Gregor govori?“ „Bio je to životinjski glas“, reče prokurist namjerno tiho da se vidi kako ne više poput Gregorove majke. „Ana! Ana!“ vikne otac kroz predsoblje u kuhinju i pljesnu rukama, „brzo po bravara!“ Već trče obje djevojke kroz predsoblje, suknje im šušte. Kako se sestra stigla tako brzo obući? Otvorile su naglo vrata stana. Nije se čulo da bi ih zatvorile, sigurno su ih ostavile otvorena kako se radi po kućama gdje se dogodila velika nesreća.

Gregor je pak postao puno mirniji. Njegove riječi, doduše, nisu više bile ljudima razumljive, premda su se njemu činile dosta razgovijetnima, barem razgovjetnijim nego prije, možda mu se uho naviknulo. Ali barem su sad svi povjerovali da s njim nešto nije u redu i pokazali su spremnost da mu pomognu. Poduzete su i prve mjere, što je bio nagovještaj povjerenja i sigurnosti, koji mu je godio. Osjećao se ponovno prihvaćenim u ljudski krug i očekivao je od obojice, od liječnika i bravara, ne odvajajući mnogo jednoga od drugoga, sjajna i neobična djela. Uskoro će doći do važnih razgovora, pa je malo kašljao da po mogućnosti dobije razgovijetan izgovor, pri čemu se trudio biti sasvim tih, jer se bojao da i taj šum možda nema obilježje ljudskoga kašlja, a nije se više smatrao kadrim da sam to procijeni. U pokrajnjoj je sobi zavlada potpuna tišina. Možda su roditelji s prokuristom sjedili za stolom i šaputali, a možda su svi stali uza zid da prislušuju.

Gregor se polako micao vukući stolac k vratima. Došavši do njih, pusti stolac, baci se naprijed i uz pomoć vrata dođe u uspravan položaj - na dnu njegovih nožica bijahu grudice s ljepljivom tvari - a onda se časak zaustavi da se odmori od tih napora. Zatim je pokušao ustima okrenuti ključ u bravi. Nažalost čini se da nije imao pravih zubi. Čime da uhvati ključ? Umjesto zubi imao je očito vrlo jake čeljusti, s njihovom je pomoći doista pomaknuo ključ. Nije pazio na ozljede koje će jamačno tako dobiti, jer mu je iz usta potekla smeđa tekućina, prolila se po ključu i kapala na pod. „Čujte”, reče prokurist u pokrajnjoj sobi, „okreće ključ”. To je za Gregora bilo veliko ohrabrenje, ali bi volio da su ga svi poticali, dakle i otac i majka. Trebali su dovikivati: „Naprijed, Gregore”, trebali su reći: „Ne puštaj, drž’ se brave!” Zamišljajući da svi napeto prate njegovo naprezanje i napinjanje, zgrabi svu snagu koja mu je ostala i bezglavo se maši ključa. Što se ključ više okretao, to se više Gregor vrtio oko brave, samo je uz pomoć ustiju zadržao uspravan položaj, ali se prema potrebi vješao o ključ ili ga je pritiskao prema dolje cijelom težinom svoga tijela. Kad je brava konačno popustila i zvonko škljocnula, Gregor je posve oživio. Odahnuo je pomislivši: „Dakle, bravar mi nije bio potreban”, a onda je glavu stavio na ključanicu da vrata sasvim otvori.

Budući da je samo na taj način mogao otvoriti vrata, ona su se širom rastvorila prije nego je itko samog Gregora mogao vidjeti. On se morao držati za jedno krilo vrata i onda se s njim zajedno polako okrenuti, inače bi u času kada je ulaz u sobu bio slobodan bio pao na leđa. Pozorno je izvodio taj teški pokret s jednim krilom vrata i nije imao vremena gledati što drugo oko sebe, a onda je čuo kako je prokurist istisnuo iz sebe jedan glasni „Oh!”, što je zazvučalo kao fujuk vjetra. Tek tada je i vidio prokurista, koji je bio najbliži vratima, kako dlanom pritiskuje otvorena usta i polako uzmiče kao da ga goni nevidljiva sila jednolika djelovanja. Majka, koja je bez obzira na nazočnost gospodina prokurista stajala tu s još od noći razbarušenom kosom koja je stršila uvis, pogledala je najprije sklopljenih ruku oca, zatim je načinila dva koraka u smjeru Gregora, a onda se srušila i ležala među svojim suknjama koje su se oko nje raširile, pritisnuvši tako jako lice na grudi da joj se uopće nije vidjelo. Otac je stiskao šake s neprijateljskim izrazom kao da će Gregora odgurnuti dalje u njegovu sobu, a onda se nesigurno počne ogledati po dnevnome boravku, zakloni oči rukama i udari u plač da su mu se tresle snažne grudi.

Gregor nije ni ušao u susjednu sobu, nego se iznutra naslonio na krilo vrata, koje je bilo zasunom učvršćeno, tako da se njegovo tijelo sa strane toga krila vidjelo samo do

polovice, zajedno s glavom koju je postrance nagnuo i ostale nazočne promatrao. U međuvremenu se razdanilo, jasno se vidio na drugoj strani ulice komad nasuprotne, veoma dugačke, sivo-crne kuće (bila je to bolnica) s pravilno razmještenim prozorima koji su joj probili pročelje. Kiša je još padala, ali samo velike kapi, koje su bile vidljive svaka posebno, a isto su tako odvojeno dolazile i na tlo. Na stolu je bilo veoma mnogo posuđa za doručak, jer je za oca doručak bio najvažniji dnevni obrok, što ga je on satima razvlačio čitajući razne novine. Baš na suprotnome zidu visjela je Gregorova fotografija iz vojske koja ga je prikazivala kao poručnika s rukom na balčaku i s bezbrižnim smiješkom na usnama. Odora i držanje pozivali su na poštovanje. Vrata u predsoblje bijahu otvorena, pa se vidjelo da su također otvorena i ulazna vrata: pokazao se plato pred stanom i početak stubišta prema donjem dijelu zgrade.

„No”, reče Gregor svjestan da je samo on sačuvao svoj mir, „odmah ću se obući, spakirati uzorke i otputovati. Valjda ćete me... valjda ćete me pustiti da putujem? No, gospodine prokuriste, vidite da nisam tvrdoglav, ja radim rado, putovanje je naporno, ali bez putovanja ne bih mogao živjeti. Kamo ste sad krenuli, gospodine prokuriste? U poduzeće? Da? Hoćete li o svemu točno izvijestiti? Može se časovito biti za rad nesposoban, ali to je baš pravi trenutak da se tvrtka sjeti prijašnjeg zaposlenikova zalaganja i da shvati kako će on, nakon otklanjanja smetnji, bez dvojbe utoliko marljivije i sabranije raditi. Ja sam veoma svjestan svojih obveza prema gospodinu šefu, to i vi dobro znate. S druge strane, moram se skrbiti za roditelje i sestru. U škripcu sam, ali ću se izvući. Nemojte mi stvar činiti težom nego što jest. Držite moju stranu u poduzeću! Nitko ne voli putnike, znam. Ljudi misle: putnik zarađuje silan novac, a pritom vodi ugodan život. Ljudima nije stalo da malo provjere to krivo mišljenje. Ali vi, gospodine prokuriste, vi imate bolji uvid u prilike u poduzeću nego itko drugi od osoblja, štoviše, ako smijem reći u povjerenju, bolji uvid nego sam gospodin šef, koji se kao poduzetnik može lako zabuniti u prosudbi nekoga zaposlenika na njegovu štetu. Vi također vrlo dobro znate da putnik, koji je gotovo čitavu godinu na putu izvan tvrtke, lako može postati žrtvom trača, slučaja i neutemeljenih prigovora, a nije mu moguće tome se opirati, jer o svemu tome uglavnom nema pojma, nego tek kada dođe kući iscrpljen od putovanja, osjeti na svome tijelu mučne posljedice, čije uzroke ne može više dobro prozreti. Gospodine prokuriste, nemojte otići prije nego mi kažete makar jednu riječ iz koje ću shvatiti da mi barem malko dajete za pravo!”

Ali se prokurist već kod prvih Gregorovih riječi okrenuo, gledao je Gregora preko

ramena, koje mu se treslo, pri čemu je ispupčio usne. Dok je Gregor govorio, nije bio ni časka miran, nego se povlačio prema vratima ne puštajući Gregora iz vida, ali je to činio malo-pomalo, kao da postoji neka tajna zabrana za odlazak iz sobe. Ipak je stigao u predsoblje, a onda je učinio nagli pokret kako bi konačno drugu nogu izvukao iz dnevne sobe, što je izgledalo kao da je osjetio kako mu gori đon. Iz predsoblja je pak protegnuo desnu ruku daleko od sebe sve do stubišta, kao da ga tamo čeka neki nadzemaljski spas.

Gregor je shvatio da ne smije prokurista pustiti dok je u takvu raspoloženju, jer će inače njegovo namještenje doći u krajnju opasnost. Roditelji to nisu bili dobro razumjeli, tijekom dugih godina stekli su uvjerenje da je Gregor u toj tvrtki opskrbljen doživotno, a imali su i previše posla oko svojih trenutačnih problema, pa se nisu ni sjetili da bi Gregorova budućnost u tvrtki mogla biti drugačija. Ali Gregor je na tu mogućnost mislio. On mora prokurista zadržati, smiriti, uvjeriti i konačno za sebe pridobiti, budućnost samoga Gregora i njegove obitelji zavisi zaboga od toga! Da je barem sestra ovdje! Ona je pametna, već je plakala kad je Gregor još mirno ležao na leđima. A prokurist je, to se zna, sklon damama i podložan je njihovom utjecaju. Da je ona tu, zatvorila bi dnevni boravak iza njega, a onda ga u predsoblju oslobodila svih bojazni. Ali sestre u kući bilo nije, dakle Gregor mora djelovati sam. Ne misleći na to da još nije upoznao svoje sadašnje načine kretanja, a nemajući na pameti ni to da je njegov sadašnji način govora možda ili čak vrlo vjerojatno nerazumljiv, on ispusti krilo vrata, progura se kroz otvoreni prilaz u dnevni boravak i htjedne poći do prokurista koji se na platou pred stanom objema rukama smiješno držao za ogradu stuba. Odmah padne, tražeći uzalud oslonac, na one svoje mnogobrojne nožice, pri čemu ispusti i lagani krik. Ali čim se to zbililo, osjeti on prvi put od jutros fizičko zadovoljstvo: njegove su nožice imale ispod sebe čvrsto tlo, pa su mu se potpuno pokoravale, što je s radošću ustanovio; čak su se trudile da ga dalje nose kamo želi. Već je pomislio da je kraj njegovih nevolja blizu. Ali u istom času kad se tako na podu njihao nakon časovita prestanka svoga kretanja na mjestu koje nije bilo daleko od mjesta gdje mu je pala majka, te joj se tamo našao sučelice, skoči ona naglo uvis, premda se činilo da je posve utonula u misli. Široko razmahne ruke šireći i prste i krikne: „U pomoć, za ime Boga, u pomoć!”, spusti glavu kao da hoće Gregora bolje pogledati, ali se odmah, u protuslovlju s tom kretnjom, kao luda baci tijelom unazad, zaboravivši da je iza nje stol pripremljen za doručak. Sjedne u rastresenosti na taj stol čim je leđima do njega došla i, po svemu sudeći, uopće nije primijetila da je oborila veliku džezvu s kavom, iz koje je kava u velikom mlazu tekla na sag.

„Majko, majko”, rekne Gregor tiho i pogleda uvis prema njoj. U tome je trenutku zaboravio na prokurista, ali se videći kavu što teče nije mogao suzdržati da nekoliko puta ne zamljacka čeljustima u prazno. Majka je nato ponovno počela vikati, otrčala je sa stola i pala u naručaj ocu koji je pojurio prema njoj. Ali Gregor sada nije imao vremena za roditelje; prokurist je bio već na stubama i posljednji je put pogledao unatrag držeći bradu na ogradi stubišta. Gregor se zaleti da ga stigne, ali prokurist je to valjda naslutio, jer je preskočio nekoliko stuba i nestao. Još je kriknuo „Hu!”, što je odjeknulo cijelim stubištem. Prokuristov je bijeg nažalost potpuno izbezumio oca, koji je dotad bio donekle sabran: umjesto da potrči za prokuristom ili da barem Gregora ne ometa u toj potjeri, on je desnicom zgrabio prokuristov štap, što ga je prokurist skupa sa šešikom i ogrtačem zaboravio na stolici, ljevicom je dignuo sa stola velike novine, a onda je zatoptao nogama i počeo mahanjem štapom i novinama Gregora tjerati natrag u njegovu sobu. Nisu pomagale Gregorove molbe, otac ih nije ni razumio. Što je poniznije Gregor mahao glavom, otac je žešće udarao nogama. U susjednoj je sobi majka unatoč hladnu vremenu otvorila prozor, nagnula se van jako i stiskala lice rukama. Između ulice i stubišta nastade velik propuh, prozorski zastori poletješe uvis, novine su na stolu šuštale, nekoliko je listova odletjelo na pod. Otac je nemilosrdno gonio Gregora i ispuštao siktave glasove kao da je podivljao. A Gregor se još nije bio uvježbao u gibanju unatrag, pa se kretao doista preveć polako. Da se Gregor usudio okrenuti, već bi davno bio u svojoj sobi, ali se bojao da bi otac dok bi trajao spori postupak za okretanje Gregorova tijela izgubio strpljenje; svakog mu je trenutka prijetio smrtonosni očev udarac štapom u leđa ili u glavu. Ali na kraju Gregoru ništa drugo nije ostalo nego okretaj, jer je s užasom primijetio da tijekom unatražnog kretanja nije sposoban držati smjer. Bacajući sa strane neprestane uplašene poglede prema ocu, počeo se, što je mogao brže, ali zapravo ipak vrlo sporo okretati. Možda je otac uočio njegovu dobru volju, jer ga pritom nije ometao, nego je čak tu i tamo izdaleka određivao vrhom štapa smjer okretanja. Samo kada bi prestalo to nepodnošljivo očevo siktanje! Gregor je od njega gubio glavu. Već se skoro posve okrenuo, a onda se, slušajući to siktanje, zabunio i opet se malko vratio u prijašnji položaj. Kada je konačno glavom sretno došao do ulaza u svoju sobu, pokazalo se da mu je tijelo preširoko i da ne može samo tako ući. Ocu u njegovu sadašnjem duševnom stanju nije ni izdaleka moglo pasti napamet da treba Gregoru otvoriti drugo krilo vrata, kako bi imao dovoljno mjesta za ulazak. Otac je imao samo jednu misao: natjerati Gregora što brže u sobu. Nema ni govora da bi otac dopustio Gregoru izvesti one zamršene pripreme koje bi mu bile nužne da se uspravi i možda tako prođe kroz vrata. Naprotiv, gonio je Gregora naprijed kao da nema nikakvih smetnji za prolaz i pritom je strašno siktao. Gregoru se već činilo da taj zvuk ne dolazi samo

od jednog jedinog oca, više zbilja nije bilo šale i Gregor nasrne na vrata, pa što bude! Podigla mu se jedna strana tijela, našao se u kosom položaju u otvoru vrata, jedan mu je bok bio izranjavljen, na bijelim su vratima od njega ostale ružne mrlje, Gregor se začas uglavio u vrata, sam se nije više mogao ni pomaknuti, nožice su mu na jednoj strani visjele u zraku i treperile, a na drugoj su mu strani bile bolno prignječene na podu - iz toga ga položaja „izbavi” otac davši mu odostraga snažan udarac, pa je poletio daleko u sobu, jako krvareći. Još su se iza njega bučno zalupila vrata, a onda je konačno nastala tišina.

II.

Tek se u sumrak probudi Gregor iz teškoga sna, slična nesvijesti. Još malo pa bi se bio sam od sebe probudio, jer se osjećao odmorenim i ispavanim, ali mu se činilo da ga je probudio nečiji lagan korak i oprezno zaključavanja vrata što vode u predsoblje. Sjaj električnih svjetiljki s ulice bljedelo se odražavao tu i tamo po stropu i po višim dijelovima namještaja, ali dolje gdje se nalazio Gregor sve je bilo mračno. Polako se odvuče do vrata pipajući nespretno svojim ticalima koja je tek sada naučio cijeniti, htijući vidjeti što se tamo zbilo. Lijeva mu je strana bila jedna jedina duga, neugodno napeta brazgotina, a s dva niza svojih nožica kretao se šepajući. Jedna mu je nožica tijekom prijepodnevnih događaja bila teško povrijeđena - bilo je takoreći čudo da je povreda zahvatila samo jednu nožicu - pa ju je morao vući kao mrtvu.

Tek je kod vrata ustanovio da ga je zapravo tamo privukao miris nečega što je bilo namijenjeno za jelo. Bio je to lonac pun slatkoga mlijeka, u kojemu su plivale male kriške bijeloga kruha. Od radosti umalo se nije počeo naglas smijati, jer je bio još gladniji nego jutros, i odmah uroni glavu gotovo do očiju u mlijeko. Ali je razočarano za koji čas izvadi, i to ne samo zato što mu je povrijeđena lijeva strana tijela otežavala gutanje (mogao je, naime, jesti samo ako je soptao cijelim tijelom) nego i zato jer mu mlijeko, koje je slovalo kao njegov najdraži napitak, pa mu ga je sestra očito samo zato i donijela, sada uopće nije prijalo, pa se gotovo s gađenjem maknuo od lonca i ponovno doplazio u sredinu sobe.

U dnevnoj je sobi bilo upaljeno plinsko svjetlo, što je Gregor vidio kroz pukotinu vrata, ali premda je inače u ovo doba otac poslijepodneve novine naglas čitao majci, a ponekad i sestri, sada se nije ništa čulo. Možda je taj običaj glasnoga čitanja, o kojemu mu je sestra uvijek pričala i pisala, u posljednje vrijeme napušten. Ali je tiho bilo i svuda uokolo, iako sasvim sigurno stan nije bio prazan. „Moja obitelj živi u otmjenoj tišini”, reče u sebi

Gregor i osjeti, gledajući u tmini ukočeno pred sebe, velik ponos što je svojim roditeljima i svojoj sestri priskrbio takav život u ovome lijepom stanu. Ali što ako sada sav taj mir, sav taj standard, sav taj užitak na grozan način propadnu? Da ne bi utonuo u takve misli, Gregor se radije odluči na pokret i stade plaziti po sobi gore-dolje.

Tijekom duge večeri jednom su se malko bila otvorila jedna i druga pokrajnja vrata, ali su se onda opet hitro zatvorila: netko je trebao ući, pa odustao. Gregor odluči čekati neposredno do vrata dnevne sobe s namjerom da neodlučna posjetiteljica nekako navede da uđe ili da barem sazna tko je taj, ali se vrata više nisu nijednom otvorila i Gregor je čekao uzalud. Jutros, kada su sva vrata bila zaključana, svi su htjeli ući k njemu, a sada, kada je jedna vrata otvorio on, a i druga su očito tijekom dana bila otvarana, ne dolazi nitko, premda su ključevi stavljeni u bravu izvana.

Tek je kasno u noć ugašeno svjetlo u dnevnoj sobi, pa se lako moglo ustanoviti da su dotad roditelji i sestra bili budni. Točno se moglo čuti kako sve troje tiho odlaze na prstima. Bilo je dakle jasno da do sljedećeg jutra nitko neće ulaziti u Gregorovu sobu, pa je imao dosta vremena da nesmetano porazmisli kako će preurediti život. Ali mu je ova soba visoka stropa i dosta prazna, u kojoj je bio prisiljen ravno na podu ležati, ulijevala neki strah, kojemu nije umio otkriti uzrok, jer je u toj sobi živio već pet godina. Okrene se napola nesvjesno i požuri pod kanape, pri čemu je osjetio i mali stid. Premda su ga leđa malo stiskala, a ni glavu nije mogao dignuti, osjećao se pod kanapeom vrlo ugodno, samo je žalio što mu je tijelo preširoko, pa ga ne može u cjelini smjestiti pod kanape.

Tu ostane cijelu noć dijelom u polusnu, iz kojega ga je svaki čas budila glad, dijelom u brigama i nejasnim nadanjima, kojima je konačni zaključak bio da se zasad mora mirno vladati i svojoj obitelji strpljivošću i velikim obzirom umanjiti ove neugodnosti koje im je prisiljen činiti zbog svojega sadašnjeg stanja.

Već u rano jutro, dok je još takoreći trajala noć, pružila se Gregoru prigoda da iskuša jačinu te svoje odluke, jer je iz; predsoblja sestra otvorila vrata. Bila je posve odjevena i napeto je gledala po sobi. Nije ga odmah opazila, a kad je vidjela da je pod kanapeom - Bože, morao je negdje biti, nije mogao odletjeti - tako se strašno uplašila da se nije mogla svladati, pa je izvana zalupila vratima. Ali kao da se odmah pokajala zbog takva ponašanja: ponovno je otvorila vrata i ušla na prstima kao da je u sobi teški bolesnik ili netko stran. Gregor je gurnuo glavu do ruba kanapea i promatrao je. Hoće li ona primijetiti da nije uzeo mlijeka,

dakako: ne zbog nedostatka gladi, i hoće li mu donijeti drugu hranu, koja će mu bolje odgovarati? Ako to ne uradi sama, on će radije izgladnjeti nego da joj na to skrene pozornost, premda je osjećao silnu unutarnju potrebu da izleti ispod kanapea, baci se sestri pred noge i zamoli je da mu donese nešto dobro za jelo. Ali sestra s čuđenjem odmah opazi još pun lonac, iz kojeg se sa strane bilo prolilo malo mlijeka, uzme ga odmah, doduše ne golim rukama nego preko krpe, i iznese ga van. Gregor je bilo silno znatiželjan što će mu donijeti kao zamjenu za mlijeko i predočivao si je različita jela. Ali mu nikad ne bi bilo palo na pamet da će sestra u svojoj dobroti učiniti to što je učinila. Donijela mu je cijeli izbor jela da vidi što mu odgovara, sve je to prostrla po starim novinama. Bilo je tu starog povrća, koje je već napola bilo trulo, kostiju od večere oko kojih se ulijepio bijeli umak, nekoliko groždica i badema, sir za koji je prije dva dana Gregor bio rekao da se ne može jesti, suhi kruh, komad kruha s maslacem i komad kruha s maslacem i solju. K tome je dodala i onaj vrč, koji je vjerojatno odsad bio namijenjen samo Gregoru, napunivši ga vodom. Iz obzira se odmah žurno udaljila, jer je znala da Gregor neće htjeti pred njom jesti, čak je izvana zaključala vrata da Gregor shvati da se može udobno raširiti i jesti kako hoće. Nožice su mu treperile dok je išao prema hrani. Rane su mu valjda već posve zacijelile, nije osjećao nikakvih tegoba, što ga je zapanjilo, jer se sjetio kako se prije više od mjesec dana nožem malko porezao po prstu, pa ga je ta ranica sve do prekjučer dosta boljela. „Znači li to da nisam više onako preosjetljiv?“, reče u sebi i zagrabi pohlepno u sir, koji mu se od sve hrane odmah najviše svidio. Jedno za drugim pohlepno je jeo sir, povrće i umak, a oči su mu od sreće prosuzile. Svježa mu pak hrana nije prijala, nije joj mogao podnijeti ni miris, pa je od nje malo odmaknuo hranu koju je volio i jeo. Već je odavno bio gotov sa svim tim i ležao je lijeno na istome mjestu, kad je sestra izvana polako pomaknula ključ dajući mu tako znak da se povuče. To ga je prestrašilo, jer već je bio malo i zadrijemao. Odjurio je opet pod kanape. Jedva je našao snage da se, dok je sestra bila u sobi, svlada i ostane pod kanapeom, jer mu se od obilata jela tijelo zaokruglilo i u onome je uskom prostoru jedva mogao disati. U razmacima između napadaja gušenja gledao je izbuljenim očima kako sestra, ništa ne sluteći, metlom skuplja ostatke onoga što je Gregor jeo, ali i jestvine što ih on nije ni dodirnuo, kao da ni one više nisu za uporabu. Sve je to hitro istresla u kablicu, zatvorila drvenim poklopcem i iznijela van. Tek što se sestra okrenula, izvuče se Gregor ispod kanapea, protegne se i nadme.

Tako je Gregor dobivao jelo svakog dana, jednom ujutro dok su roditelji i služavka još spavali, drugi put poslije ručka, jer tada su roditelji također malo pridrijemali, a služavku je sestra otpremila u grad pod nekom izlikom. Dakako, nisu ni oni htjeli da Gregor umre od

gladi, ali možda ne bi lako podnijeli prizor da se hrana s njihova stola Gregoru nosi, dosta je da za to znaju. Sestra im je možda htjela prištedjeti tu malu patnju, jer su ionako dosta patili.

S kojom su izlikom onoga prvog prijepodneva roditelji vratili liječnika i bravara Gregor nije mogao doznati. Budući da njega nitko nije mogao razumjeti što govori, mislili su ukućani, uključivši i sestru, da ni on njih ne može razumjeti, pa se u prigodi sestrih dolazaka u njegovu sobu, morao zadovoljiti slušanjem njezinih uzdaha i pobožnih zapomaganja. Tek kasnije, nakon što se sestra na sve to malko privikla - o potpunom prihvaćanju nije naravno moglo biti ni govora - dočuo bi Gregor kadšto primjedbu koja bi imala ljubazan smisao ili bi se barem tako mogla tumačiti: „O, danas mu je baš prijalo”, rekla bi kada bi Gregor sve do mrvice postrugao, dok bi u protivnim slučajevima, koji su malo-pomalo bivali sve češći, znala gotovo s tugom reći: „Opet nije ništa dodirnuo.”

Gregor nije izravno doznao nikakvu novost, ali je štošta čuo iz pokrajnjih soba prislušujući. Kad bi začuo glasove, odmah bi potrčao tim vratima i legao cijelim tijelom na njih. U prvo vrijeme nije bilo razgovora u kojemu se nije spominjao on ovako ili onako, makar samo u tajnim nagovještajima. Puna dva dana o njemu se vijećalo tijekom svih obroka, valjalo je odlučiti što da se radi. Ta je tema bila na redu i između obroka, uvijek je barem dvoje ukućana bilo u stanu, jer nitko nije htio sam ostati u njemu, a pogotovo nije dolazilo u obzir da u stanu nikoga ne bude. A služavka je već prvog dana na koljenima molila majku da je otpusti - nije bilo posve jasno što i koliko znade o događaju - i kad se nakon četvrt sata opraštala, u suzama je zahvaljivala za otkaz, kao da joj je učinjeno veliko dobročinstvo, i dala je neku strašnu prisegu, premda to od nje nitko nije tražio, da neće nikome ni najmanju sitnicu odati.

Sada je sestra morala zajedno s majkom i kuhati, ali tu uostalom nije bilo puno posla, jer ukućani nisu skoro ništa jeli. Gregor bi uvijek ponovno čuo kako jedan zove drugog da jede, pa dobije odgovor: „Hvala, dosta mi je bilo” ili sličan. Valjda se nije ništa ni pilo. Često bi sestra pitala oca bi li rado popio pivo, pa bi se ljubazno ponudila da ga sama ide kupiti, ali bi otac šutio. Misleći da je on želi štedjeti, ona bi, da otkloni svaki nesporazum rekla da će po pivo poslati pazikuću. Onda bi otac izgovorio svoje veliko „Ne”, pa bi o pivu prestao svaki razgovor.

Već tijekom prvoga dana prikazao je otac majci, a i sestri, cjelokupno imovinsko stanje i novčane izgledе u budućnosti. Tu i tamo je ustajao od stola i donosio iz svoje male

Wertheim-kase, koju je spasio nakon bankrota svoje tvrtke, što se bio dogodio prije pet godina, poneku potvrdu ili knjigovodstveni izvadak. Čulo se kako otključava kompliciranu bravu i nakon uzimanja papira ponovno zaključava. Te su očeve obavijesti djelomično bile jedina radost koju je Gregor čuo otkako je postao zarobljenik. On je, naime, mislio da ocu nakon propasti tvrtke nije baš ništa ostalo, barem mu otac u tom smislu nije ništa drugo kazao, a sam ga Gregor nije ništa pitao. Zato je prva Gregorova misao bila da se svim silama založi, kako bi obitelj tu poslovnu nesreću, koja ju je bacila u potpun očaj, što prije prevladala. Tada je počeo raditi s posebnim zalaganjem i postao je preko noći od maloga kurira trgovački putnik, koji, naravno, ima sasvim drugačije mogućnosti zarade i čiji su se poslovni uspjesi očitovali u obliku novca od prometa, što ga je Gregor kod kuće mogao staviti na stol pred svoju začuđenu i radosnu obitelj. Bila su to lijepa vremena, koja se poslije nisu ponovila, bar ne u takvu sjajnu obliku, premda je Gregor i kasnije zarađivao dostatno za pokriće troškova cijele obitelji, pokazavši se sposobnim. Na to su se navikli svi, to jest i obitelj i Gregor; obitelj je sa zahvalnošću uzimala Gregorov novac, a Gregor ga je davao rado, ali između njih nije više bilo one posebne topline kao u početku. Jedino mu je sestra i dalje bila bliska, pa je smislio tajni plan da je iduće godine pošalje na visoku glazbenu školu s obzirom na to da je, za razliku od njega, silno voljela glazbu i umjela dirljivo svirati violinu. To će stajati mnogo novaca, ali on će naći načina da ga, makar na neki drugi način, priskrbi. Za Gregorovih kratkih boravaka u ovome gradu, često se ta škola spominjala u razgovorima sa sestrom, ali samo kao lijep san, o čijemu se ostvarenju ne može ni pomišljati. Roditelji nisu ni voljeli da se to uopće spominje, pa ni kao nevino maštanje, ali Gregor je to već bio odlučio i spremao se svoju odluku na Badnjak svečano objaviti.

Gregoru su te misli prolazile i sada kroz glavu, iako su, s obzirom na njegovo sadašnje stanje bile beskorisne. On bi se priljubio uz vrata u uspravnu položaju i prisluškiavao. Ponekad od sveopćeg umora nije više mogao slušati, pa bi, ne misleći, lupio glavom o vrata, ali bi je odmah podignuo, jer je i mali šum što ga je taj udar izazvao bio prijeko u dnevnoj sobi primijećen, te bi nastala tišina. „Što li on tamo radi”, rekao bi otac nakon nekog vremena, očito okrenut Gregorovim vratima, i tek bi se tada prekinuti razgovor postupno opet uspostavio.

Gregor je obilato doznao - otac je, naime, svoja priopćenja često ponavljao, djelomično zato jer se i sam tim stvarima već dugo nije bio bavio, a i zato jer majka nije od prve sve razumjela - da je unatoč svim neprilikama stanovit, premda nevelik, imetak iz onih

nesretnih vremena ipak preostao, čak da je u međuvremenu malo i porastao, jer nisu podizane kamate. Osim toga, ni novac što ga je Gregor redovito svakoga mjeseca donosio u kuću - za sebe bi zadržao samo nekoliko guldena - nije bio u cijelosti potrošen, pa se i tako prikupio mali kapital. Gregor je iza svojih vrata živo povlađivao, obradovan tim neočekivanim mjerama opreza i štedljivosti. On je doduše mogao tim viškom novca smanjiti očeva dugovanja vlasniku tvrtke gdje je radio i tako ubrzati dolazak dana kada će se te tvrtke moći riješiti, ali mu se sada činilo da je ovako bolje, to jest da je otac jamačno dobro postupio.

Ipak, taj novac nipošto nije dostajao da obitelj živi od kamata. Bilo ga je možda dosta da obitelj preživi godinu dana, možda čak i dvije, ali više nikako ne. Znači, radi se o svoti koju ne bi uopće trebalo dirati, nego je treba držati po strani za svaki slučaj, a novac za živome troškove obitelji treba netko zarađivati. Otac je doduše bio zdrav, ali star, nije već pet godina ništa radio i nije se više uzdao u svoje snage. Tijekom tih pet godina, koje su bile prvi odmor u njegovu napornu ali ipak neuspješnu životu, skupio je puno sala i postao jako trom. A zar bi se majka trebala zaposliti, koja boluje od astme i već joj je problem proći kroz stan, k tome svaki drugi dan mora ležati na sofi kod otvorena prozora da suzbije napadaje gušenja? Zar bi sestra trebala ići van zarađivati, a još je dijete, ima samo sedamnaest godina, dosad je navikla lijepo živjeti, voli se lijepo oblačiti, dugo spavati, malo pomoći u kućanstvu, priskrbiti si malo sitnih zadovoljstava, a nadasve svirku na violini? Kada bi došao razgovor na potrebu zarađivanja za život, Gregor bi se odmah maknuo s vrata i bacio bi se na obližnju hladnu kožnu sofu, jer mu je bilo prevruće od stida i muke.

Često bi tu ležao cijele noći, ne bi oka sklopio ni časa, samo je satima grebao kožu. Ili bi unatoč trudu gurnuo stolac do prozora, pa bi dopuzao gore do prozorske ograde oslonjen na stolac, a onda bi se priljubio uz prozor, očito u nejasnu sjećanju na doba kada bi se tako oslobađao svih napetosti gledajući na ulicu. Iz dana u dan slabio mu je vid, pa je i stvari koje su bile tek malo udaljene vidio sve mutnije, bolnicu preko puta, koju je prije prečesto dobivao u vidno polje, pa mu je to i smetalo, sada više uopće nije vidio. Kada ne bi znao da stanuje u tihoj, ali inače posve gradskoj Šarlotinoj ulici, mogao bi pomisliti da je ono što vidi s prozora pusti kraj u kojemu se sivo nebo spaja sa sivom zemljom da se granica među njima i ne vidi. Pažljivoj je sestri valjda bilo dosta da dvaput uoči kako je stolac primaknut do prozora, pa ga je nakon toga sama, nakon što bi pospremila sobu, opet tamo stavljala, štoviše otad je uvijek unutarne prozorsko krilo ostavljala otvorenim.

Da je Gregor mogao sa sestrom razgovarati i zahvaliti joj za sve što je za njega činila, on bi njezine usluge lakše podnosio; ovako je zbog njih trpio. Sestra je, dakako, nastojala da što više ublaži neugodnu stranu cijelog ovog slučaja i to joj je, što je vrijeme prolazilo, sve više polazilo za rukom. Ali je i Gregor s vremenom cijelu stvar sve točnije uočavao. Već je njezin ulazak bio za nj strašan. Čim bi ušla, potrčala bi, ne gubeći vrijeme da zatvori iza sebe vrata (iako je inače veoma pazila na to da svakome prištedi prizor Gregorove sobe), do prozora, žurno bi ga otvorila kao da se guši, pa bi ostala na njemu, bez obzira na studen, neko vrijeme duboko dišući. Tim trčanjem i bukom svakoga bi dana dvaput uplašila Gregora. On bi cijelo vrijeme drhtao ispod kanapea i znao je dobro da bi ga ona rado pošteđjela tih neugodnosti, kada bi joj bilo moguće da u sobi gdje se Gregor nalazi izdrži kod zatvorenih prozora.

Jednom je došla ranije nego obično, a već je bilo prošlo mjesec dana od Gregorove preobrazbe, dakle nije više imala nekog posebnog razloga da se zapanji njegovim izgledom. Našla ga je kako nepomično, kao strašilo, stoji kraj prozora i gleda van. Za Gregora ne bi bilo ništa čudno da je ostala kod vrata, jer joj je on bio smetnja da žurno otvori prozor, ali nije ostalo na tome: ne samo da nije ušla nego je odmah pošla nazad i zaključala vrata. Netko sa strane bi pomislio da ju je Gregor vrebao iza vrata htijući je ugristi. Gregor, dakako, odmah pođe pod kanape da se skriva, ali je morao čekati sve do podneva da sestra opet dođe. Bila je nemirnija nego obično. Iz toga je shvatio da joj je njegov izgled još uvijek nepodnošljiv i da će joj takav i ostati, te da se ona mora jako svladavati da ne pobjegne čim ugleda djelić njegovala tijela kako viri ispod kanapea. Da bi joj tu muku prištedio, stavio je na leđa i ponio na kanape plahtu - za taj su mu posao trebala četiri sata - pa ju je onda tako rastegnuo da je njome bio posve pokriven, sestra ga ne bi mogla vidjeti ni kada bi se sagnula. Da je tu plahtu smatrala suvišnom, mogla ju je maknuti, jer je bilo dosta jasno da se Gregor nije tako ogradio od svega zbog nekog svoga zadovoljstva, ali ona je plahtu ostavila gdje je bila, čak se Gregoru učinilo da je prepoznao zahvalnost u njezinu pogledu kada je jednom malko izvirio ispod plahte da vidi kako se ta novost doimlje njegove sestre.

Prvih četrnaest dana roditelji nisu imali snage da mu dođu, pa je često čuo kako sadašnji sestrin rad veoma cijene, dok su se prije na nju znali i naljutiti, jer je za njih bila beskorisna djevojka. Sada su pak često oboje čekali, otac i majka, pred Gregorovom sobom, dok ju je sestra mela, a čim bi izašla, morala im je točno ispričati što se zbiva u toj sobi, je li on ovo ili ono pojeo, kako se ponašao, vidi li se možda kakvo malo poboljšanje. Uostalom,

nakon što je prošlo tek malo vremena od preobrazbe, majka je htjela posjetiti Gregora, ali su je otac i sestra od toga odgovarali navodeći razborite razloge, što je Gregor iza vrata veoma pažljivo slušao i potpuno odobravao. Ali kasnije ju je trebalo zadržavati silom, počela bi vikati: „Ta pustite me Gregoru, on je moj nesretni sin! Zar ne shvaćate da moram k njemu?” Gregor bi tada mislio da bi možda ipak bilo dobro da mu mama dolazi u sobu, dakako ne svaki dan, nego možda jednom na tjedan. Sve će to majka bolje razumjeti nego sestra, koja je, unatoč svojoj hrabroj spremnosti, ipak bila tek dijete i možda je, u krajnjoj crti, tešku zadaću vezanu za Gregora prihvatila zbog djetinjaste lakoumnosti.

Gregorova želja da vidi majku brzo se ispunila. Po danu se Gregor nije htio pokazati na prozoru iz obzira prema roditeljima, ali mu se nije dalo ni da puno plazi po podu, jer mu je površina bila tek nekoliko kvadratnih metara. Nije volio ni samo ležati, to ga je mučilo po cijele noći, hrana mu nije više značila ni najmanje zadovoljstvo. Jedina mu je razonoda bila da plazi amo-tamo po zidovima i plafonu. Nadasve je rado visio na stropu, to je bilo nešto sasvim drugo, nego ležati na podu. Mogao je slobodno disati, kroz cijelo mu je tijelo titrao osjećaj kao da leti, što ga je dovodilo do neke gotovo sretne rastresenosti, u kojoj se moglo dogoditi da se iznenada odlijepi od stropa i padne na pod. Ali on je sada vladao svojim tijelom na sasvim drugi način nego prije, pa bi znao pasti tako da se ne ozlijedi. Sestra je odmah zapazila novu zabavu koju je Gregor za sebe izmislio - ostavljao je, naime, plazeći tu i tamo tragove ljepljive tvari - pa se zaintačila da mu oslobodi što više prostora za plaženje, naime, da ukloni namještaj koji mu je pritom smetao, prije svega ormar i pisaći stol. Ali nije mogla sama. Nije se usudila oca moliti za pomoć, a kućna joj pomoćnica zacijelo ne bi pomogla. Ta je šesnaestogodišnja djevojka bila doduše, nakon odlaska prijašnje kuharice, silno revna, ali je zatražila i dobila dopuštenje da kuhinju drži iza sebe neprestano zaključanu i da je otvara tek na poziv. I tako sestri nije ostalo ništa drugo, nego da jednom zgodom kada oca nije bilo kod kuće pozove majku. Kliknuvši od radosti pošla je majka prema Gregorovoj sobi, ali je na ulazu zanijemila. Sestra je ušla prva da pogleda je li sve u redu, a tek tada je pustila unutra majku. Gregor je u velikoj žurbi povukao plahtu prema dolje, ali je nastojao da ne bude glatka, nego naborana kako bi se činilo da je na kanape slučajno bačena.

Ovoga puta je odustao od špijuniranja ispod plahte, to jest odustao je od namjere da majku već sada vidi, bio je sretan što je uopće došla. „Dođi, njega nema na vidiku”, reče sestra. Bio je siguran da vuče majku za ruku. Osluškiavao je kako dvije slabe žene preteški stari ormar odmiču s mjesta gdje je bio, te kako sestra uzima na sebe teži dio posla, ne

obazirući se na majčine opomene i bojazni da se tako prenapreže. To je trajalo dugo. Nakon što su gurale četvrt sata, majka reče da bi bilo bolje pustiti ormar na miru, prvo jer je pretežak i ne mogu biti gotove prije očeva povratka, a ako dopru samo do sredine sobe, Gregoru će zakrčiti svaku mogućnost kretanja, a drugo, nipošto nije sigurno da će one uklanjanjem namještaja uopće učiniti Gregoru uslugu. Njoj se čini da je istina upravo suprotna toj pretpostavci, jer kao što njoj puca srce kada vidi prazan zid, sličan će osjećaj imati i Gregor, koji je na namještaj ove sobe odavno naviknuo i u praznoj bi se sobi osjećao napuštenim. „I zar to ne bi značilo”, zaključila majka krajnje tihim glasom, koliko god je i dosad takoreći šaptala, kao da želi spriječiti da joj Gregor, čiji točan smještaj u sobi nije znala, uopće čuje glas (jer da joj ne bi razumio pojedine riječi, u to je bila sigurna), „zar to ne bi značilo da mu micanjem namještaja dajemo na znanje kako smo napustili svaku nadu u njegovo ozdravljenje i prepuštamo ga bez milosti samome sebi? Mislim da bi bilo najbolje održavati sobu točno u onome stanju kakva je bila prije, da Gregor, kada nam se duhom i tijelom vrati, nađe sve nepromijenjeno i utoliko lakše zaboravi ovo mučno međuvrijeme”.

Slušajući te majčine riječi Gregor je priznao da mu je činjenica što mu se nitko nije izravno riječju obratio, povezana s jednoličnim životom unutar obitelji tijekom tih dvaju mjeseci, pomutila razum, jer kako da si inače objasni zbog čega je ozbiljno želio da mu se soba isprazni? Je li mu stvarno želja da mu se soba, ova topla soba, udobno opskrbljena namještajem što je naslijeđen od predaka, pretvori u paklenu pustoš, u kojoj bi on onda slobodno i nesmetano u svim smjerovima mogao plaziti uz istodoban ubrzan i potpun zaborav svoje ljudske prošlosti? Je li doista već bio blizu toga zaborava, a samo ga je majčin glas, koji odavno nije čuo, vratio u stvarnost? Ništa se ne smije maknuti, sve mora ostati na svome mjestu! Ne smije ostati bez blagotvornog učinka koji bi namještaj mogao izvršiti na njegovo stanje, a to što ga namještaj ometa da se oda besmislenom plaženju nije šteta, nego korist!

Ali sestra je nažalost bila drugoga mišljenja, ona si je utuvila u glavu, doduše ne baš neutemeljeno, da u raspravama o Gregorovu slučaju smije nastupiti u odnosu na roditelje kao stručan poznavatelj problema, pa je tako savjet što ga je izrekla majka bio za sestru dovoljan povod za udaljavanje ne samo ormara i pisaćeg stola (na koje je prvobitno mislila) nego i svog namještaja osim neotklonjiva kanapea. Nije to bio samo njezin djetinjasti prkos niti samopouzdanje, koje je u posljednje vrijeme mimo očekivanja i uz velik napor bila stekla, to jest nije samo s tih razloga tražila uklanjanje stvari. Ona je, naime, doista bila opazila da

Gregoru treba puno prostora za plaženje, a da sam namještaj, koliko se moglo vidjeti, ni najmanje ne rabi. A možda je kod nje stanovitu ulogu igrala i sanjarska ćudljivost djevojaka njene dobi: Greta je u svakoj prigodi tražila način da se potvrdi važnom, pa ju je to sada poticalo da Gregorov položaj prikaže još strašnijim, kako bi njezin učinak na tome području bio još veći nego dosad. Jer, u sobu čiji su prazni zidovi u Gregorovoj vlasti nitko se živ neće usuditi ući osim Grete.

I zato je majka od toga njezina stajališta nije ni najmanje odvrtila. Majka je i inače u ovoj sobi bila silno nemirna, dakle i nesigurna, pa je uskoro ušutjela, i sestri, koliko su joj sile dopuštale, pomagala pri iznošenju ormara. Dobro, za nuždu bi se Gregor ormara mogao i odreći, ali pisaći stol mora ostati! Tek što su sestra i majka uzdišući izašle zajedno s ormarom, na koji su bile polegle, Gregor izvuče glavu ispod kanapea da razmotri kako bi se mogao, postupajući oprezno i sa što više obzira, uplesti u taj pothvat. Na nesreću majka se prva vratila u njegovu sobu, jer je Greta u susjednoj sobi bila obuhvatila ormar i uspjela ga je tu i tamo malo zanjihati, ali ga dakako nije mogla pomaknuti s mjesta. Budući da majka nije bila naviknula na Gregorov izgled, pa bi joj od njega moglo biti zlo, baci se Gregor hitro nazad do drugoga kraja kanapea, pri čemu nije mogao spriječiti da se plahta sprijeda ne pomakne. To je privuklo majčinu pozornost. Zaustavila se, ostala šutke stajati za trenutak, a onda se vratila Greti.

Premda si je Gregor neprestano dozivao u pamet da se nije dogodilo ništa naročito tim što je otpočelo premještanje tih nekoliko komada namještaja, ubrzo je morao priznati da on to neće moći izdržati. Žene idu amo-tamo, ispuštaju stišane krikove, namještaj struže po podu - sve je to djelovalo na njega kao veliki dar-mar, koji stiže sa svih strana, i on je neminovno morao sebi reći, uvlačeći snažno glavu i nožice i pritišćući tijelo k podu, da on sve to skupa dugo izdržati neće. Soba će mu biti prazna, uzimaju mu sve što je volio: ormar, gdje mu je bila rezbarska pilica zajedno s drugim priborom, već su mu iznijele, već su se spremale odvojiti od tla pisaći stol, koji je bio čvrsto ukopan na svome mjestu, gdje je on kao učenik trgovačke akademije, prije toga, kao đak građanske škole, pa čak i kao osnovac pisao domaće zadaće - ne, nije imao više vremena da razmisli kakve su im namjere, smjeraju li nešto dobro za njega te dvije žene, na čije je postojanje uostalom već bio zaboravio, jer su od umora radile u potpunoj tišini, samo je čuo težak bat njihovih koraka.

I Gregor izleti van - žene su se baš bile u susjednoj sobi malo naslonile na pisaći stol

da predahnu - četiri puta promijeni smjer trke, zaista nije znao što bi prvo trebalo spasiti... Tada opazi na zidu koji je već bio posve prazan jako uočljivu sliku one dame u krznu, žurno doplazi gore i stisne se uza staklo, koje ga je čvrsto pridržavalo i godilo njegovu vrućem truhu. Barem ovu sliku neće mu sigurno nitko odnijeti, jer ju je prekrio cijelim tijelom! Okrene glavu prema vratima dnevne sobe da vidi žene kada se budu vraćale.

One si nisu priuštile puno odmora, nego su se doskora vratile. Greta je stavila ruku oko majke i tako je pridržavala. „Onda što ćemo uzeti sad?“, reče Greta i osvrne se po sobi. Tada joj se pogled sukobi s Gregorovim pogledom. Sačuvala je prisutnost duha jamačno samo zato jer je tu bila i majka, spusti lice do majčina da joj spriječi gledanje po sobi i reče joj, ne mogavši ipak svladati drhtanje u glasu, nepromišljen prijedlog: „Dođi, zar nam ne bi bilo bolje da se časak vratimo u dnevnu sobu?“ Namjera sestre Grete bila je Gregoru jasna, htjela je majku odvesti na sigurno mjesto, a onda njega otjerati sa zida. Neka samo pokuša! Sjedio je dalje na slici i nije popuštao! Radije će Greti skočiti u lice.

Ali Gretine su riječi majku tek uznemirile! Odmakla se od Grete u stranu, ugledala na tapeti s cvjetnim uzorkom divovsku smeđu mrlju i, prije nego joj je došlo u svijest da je to što vidi njezin sin Gregor, kriknula groznim, hrapavim glasom: „Oh, Bože! Oh Bože!“, a onda se srušila na kanape uzdignutih i raširenih ruku, kao da se potpuno predaje, i tako nepomično ostala. „Gregore, tako dakle?“, vikne sestra prijeteći šakom i oštra pogleda. Bile su to, nakon preobrazbe, prve riječi koje mu je izravno uputila. Otrči u susjednu sobu da uzme ocat kojim će majku probuditi iz nesvjestice. Gregor je također htio pomoći - za spašavanje slike još je bilo vremena - ali se priljepio uza staklo i morao se od njega silom otrgnuti. Zatim i on potrči u susjednu sobu, kao da bi mogao sestri dati neki savjet kao u prošlosti, ali je bio prisiljen samo glupo iza nje stajati. Ona je prebiralala razne bočice, a kada se okrenula, pretarne sva. Boca joj padne iz ruku i razbije se, komad stakla rani Gregora u lice, zapahne ga oštar miris nekoga lijeka. Greta se nije htjela dulje zadržavati, uzme onoliko bočica koliko joj je stalo u ruke i odjuri s njima majci. Nogom zalupi vrata. Tako je sad Gregor bio rastavljen od majke, koja je njegovom krivnjom možda blizu smrti. Vrata nije smio otvarati, jer nije htio tjerati sestru, koja sada mora biti uz majku. Nije imao što raditi osim da čeka. Pritisnut grižnjom savjesti i zabrinutošću počeo je plaziti, preplazio je sve, zidove, namještaj, plafon... Napokon je, obuzet očajem i vrtoglavicom, jer se cijela soba počela vrtjeti oko njega, ljusnuo točno u sredinu velikoga stola.

Prošlo je neko vrijeme, Gregor je ležao kao klada, okolo je bilo tiho, možda je to bio dobar znak. Tada zazvoni zvonce na vratima. Kućna je pomoćnica bila dakako zaključana u kuhinji i zato je Greta morala ići otvoriti. Došao je otac. „Što se dogodilo?“, bile su mu prve riječi, jer mu je Gretin izgled sve odao. Greta odgovori muklim glasom, sigurno je pritisnula lice na očeve grudi: „Majka se onesvijestila, ali sad joj je bolje. Gregor je provalio iz svoje sobe.” „Ja sam to očekivao”, reče otac, „uvijek sam vam to govorio, ali vi ženske niste me htjele slušati.” Gregoru je bilo jasno da je otac Gretino prekratko priopćenje krivo shvatio i pretpostavio da je Gregor izveo neki nasilan čin. Stoga je Gregor morao nastojati da oca smekša, jer za objasnidbu nije bilo ni vremena ni mogućnosti. Stoga je pobjegao pred vrata svoje sobe i stisnuo se uz njih kako bi otac, čim dođe iz predsoblja, shvatio da Gregor ima najbolju namjeru vratiti se u svoju sobu odmah, nema dakle potrebe da ga tko tamo tjera, netko mu samo treba otvoriti vrata i on će odmah nestati.

Ali otac nije bio u stanju koje bi mu omogućivalo da uoči te tankočutnosti. „Ah”, vikne on ulazeći, tonom koji je značio da je istodobno i ljutit i radostan. Gregor makne glavu s vrata i podigne pogled prema svome ocu. Nije ga zamišljao ovakvog kakav sada pred njim stoji. Doduše, u novije vrijeme, otkako ovako plazi naokolo, on se, za razliku od prijašnjega doba, prestao baviti onim što se događa u ostalim dijelovima stana, dakle je morao računati s time da će zateći promijenjene odnose. Ipak, ipak, zar je to doista bio njegov otac? Onaj isti čovjek koji bi umoran ležao u krevetu kao u grobu kada bi Gregor žustro išao na službeni put, a koji bi navečer, kada bi se Gregor vraćao, dočekivao sina u naslonjaču obučen u kućni kaput - ne bi imao snage ustati, nego bi u znak radosti samo podigao ruke. Na rijetkim zajedničkim šetnjama nekoliko puta na godinu, nedjeljom i za velikih blagdana, on bi hodao između Gregora i majke, ali uvijek polaganije od njih iako su oni i sami išli polako. Bio bi uvučen u stari ogrtač, imao je u ruci štaku kojom bi oprezno pred sobom neprestano mahao, a kada bi htio nešto reći, stišao bi glas, stao i zovnuo njih dvoje bliže k sebi. A sada je bio sav dotjeran! Imao je na sebi krutu modru odoru sa zlatnim pucetima kakvu nose bankovni podvornici. Iznad visokog krutog kragna njegova kaputa plivao je jaki dvostruki podbradak. Ispod gustih obrva gledao je preda se živo i pozorno svojim crnim očima. Njegova uvijek nepočešljana bijela kosa sada je bila savršeno u redu. Frizura s razdjeljkom blistala je. Baci kapu na kojoj je bio izvezen zlatan monogram, vjerojatno znak neke banke, preko cijele sobe do ugla na kanape i krene gurnuvši nazad krajeve dugačke odore, s rukama u džepovima hlaća, podmukla izraza lica, u smjeru Gregora. Nije zapravo ni sam znao što hoće, ali je dizao noge neobično visoko, pa se Gregor čudio kako su mu golemi potplati. Ali nije ostao na

mjestu, znao je od prvoga dana svoga novog života da otac smatra kako prema njemu treba primijeniti najveću strogost. I tako je trčao ispred oca, stao bi kada bi otac stao, a onda bi dalje jurio čim bi se otac pomaknuo. Tako su načinili nekoliko krugova po sobi, pri čemu se nije ništa naročito dogodilo, čak cijela ta stvar nije sličila ni na potjeru jer su se kretali presporo. Stoga je Gregor zasad ostao na podu, prije svega zato jer se bojao da bi otac njegov bijeg na zidove ili strop smatrao posebnom nevaljalštinom. Uostalom, Gregor je morao priznati da ni ovakvo trčanje ne može dugo izdržati, jer dok bi otac načinio samo jedan korak, on je morao izvesti bezbroj pokreta. Već se naslućivala teškoća disanja, a on još iz prijašnjih vremena nije smio puno vjerovati svojim plućima. Teturao je i skupljao sve snage za nastavak trke, jedva je oči držao otvorene, a u tuposti nije mislio ni na kakav drugi spas osim trčanja, bio je skoro zaboravio da mu zidovi stoje na raspolaganju, premda su doduše u ovoj sobi bili zagrađeni pedantno narezuckanim namještajem s mnogo zubaca i šiljaka, kadli nešto poleti odmah do njega i zakotura se pred njim, a netko ga je mlakim pokretom bacio. Bila je to jabuka. Odmah poleti i druga. Gregor od straha ostane stajati; da dalje trči, nema smisla, jer ga je otac naumio bombardirati. Iz košare za voće na kredencu napunio si je džepove i sada je bacao, zasad još ne nišaneći baš oštro, jabuku za jabukom. Te male crvene jabuke koturale su se po podu kao da ih goni struja, udarale su jedna u drugu. Jedna lagano bačena jabuka prođe po Gregorovim leđima, ali sklizne ne načinivši štetu. Ali sljedeća točno prođe u Gregorova leđa, Gregor je htjedne vući sa sobom kao da će se iznenadni nevjerovatni bol smanjiti ako promijeni mjesto. Ali osjećao se kao da je prikovan čavlom za pod i ispruži se sasvim poremećene svijesti. Posljednjim je još pogledom uspio vidjeti kako je netko širom otvorio vrata njegove sobe i kako majka pred sestrom koja više bježi u samoj košulji (jer ju je sestra bila razodjenula kako bi joj oslobodila disanje dok je bila u nesvjestici) i pritrčava ocu dok joj podsuknje jedna za drugom padaju na pod. Majka se teturajući preko tih sukanja objesila oko oca i zagrlila ga, sasvim ga obuhvatila - dalje Gregor nije mogao vidjeti - i stavivši mu ruke na potiljak zamolila da poštedi Gregoru život.

III.

Teška Gregorova rana, od koje je trpio već preko mjesec dana - ona mu je jabuka ostala u tijelu, jer se nitko nije odvažio da je pokuša ukloniti - navela je, čini se, čak i oca da dođe na pomisao kako je Gregor ipak, unatoč svojem sadašnjem žalosnom i odurnom obličju, član obitelji, kojega se ne smije gledati kao neprijatelja, jer obiteljska dužnost nalaže da njegovi gađenje suzbiju i da ga trpe, ništa drugo nego da ga trpe.

Iako je Gregor zbog rane jamačno zauvijek izgubio dotadašnju pokretljivost, pa mu je barem zasad trebalo puno minuta da kao kakav stari invalid prođe cijelom svojom sobom - na plaženje u visinu nije više mogao ni misliti - on je po svojem mišljenju stekao potpuno obeštećenje za to svoje pogoršano stanje, jer su mu predvečer uvijek otvarali vrata u dnevnu sobu. Sat-dva prije otvaranja on bi napeto gledao u vrata, a onda bi iz mraka svoje sobe, u kojoj je ležao nevidljiv iz dnevne sobe, smio promatrati cijelu obitelj okupljenu oko osvijetljena stola te nekako uz sveopći pristanak (što prije nije bio slučaj) slušati obiteljske razgovore.

Nisu to nipošto bili oni živi razgovori iz prijašnjih vremena na koje je Gregor u malim hotelskim sobama uvijek mislio s tugom što im nije nazočan, kada bi se umoran bacio na vlažne plahte. Sada je obitelj najčešće bila vrlo tiha. Otac bi zadrijemao nakon večere u naslonjaču, pa bi majka i sestra opominjale jedna drugu da budu tihe, majka bi šila fino rublje za jednu modnu radnju, pri čemu bi se jako nagnula prema izvoru svjetla, sestra bi navečer učila stenografiju i francuski, jer je bila uzela namještenje kao prodavačica i nadala se da će stječući novo znanje kasnije dobiti bolje mjesto. Otac bi se kadšto probudio, nije bio svjestan da je spavao pa bi rekao majci: „Dokle ti danas misliš šiti?!” i onda opet smjesta zaspao, a majka i sestra su se pogledavale s umornim osmijehom.

S nekom se čudnom tvrdoglavošću otac opirao svlačenju svoje odore i kad je kod kuće: dok mu je kućni kaput bezrazložno visio na vješalici, drijemao je otac, potpuno obučen, na svojem mjestu kao da je još uvijek na radnoj zadaći i čeka naloge pretpostavljenog i ovdje u svojoj kući. Stoga je odora, koja ni u početku nije bila posve nova, izgubila na čistoći unatoč svoj brizi kojoj su joj poklanjale majka i sestra, a Gregor je tu odoru često gledao po cijelu večer, punu mrlja, ali zbog uvijek očišćenih zlatnih puceta, još uvijek blistava izgleda. Starome je ona za spavanje bila sasvim neudobna, ali je ipak u njoj spavao sasvim mirno.

Kad bi otkucalo deset sati, majka je nastojala tihim pozivima probuditi oca, a nakon buđenja nagovoriti da ide u krevet, jer spavanje u stolici nije pravo spavanje, a ono je ocu, koji sutra već u šest mora biti na poslu, silno potrebno. Ali je on iz svojeglavosti, koja ga je bila obuzela otkako je postao podvornik, svakako htio još neko vrijeme ostati za stolom, premda je svaki čas padao u san, pa je prijelaz sa stolice u krevet na kraju bio izvodljiv tek s jako puno muke. Koliko god da su majka i sestra navaljivale svojim tihim opomenama, on je još četvrt sata polako klimao glavom, držao oči zatvorene i nije ustajao. Majka bi ga cupkala za rukav, govorila u uho nježne riječi, sestra bi ostavila zadaću da majci pomogne, ali je s ocem sve bilo uzalud. Još je dublje potonuo u naslonjač. Tek kada bi ga ženske uhvatile ispod pazuha, otvorio bi oči, motrio bi naizmjenice sad majku sad sestru i obično govorio: „To je život. To je spokoj mojih starih dana.” I naslonio bi se na obje ženske, podigao bi se uz mnogo opreza kao da je on sam sebi najveći teret, i pustio bi da ga ženske dovedu do vrata, a onda bi im mahnuo i dalje bi pošao sam, dok je majka žurno odbacila vezivo, a sestra pribor za pisanje, kako bi mogle potrčati k ocu i biti mu dalje na usluzi.

Tko je u toj obitelji, radom istrošenoj i preveć umornoj, imao vremena da se skrbi za Gregora više nego što je neophodno potrebno? Kućni je proračun bio sve skućeniji, morali su otpustiti stalnu kućnu pomoćnicu, uzeli su neku golemu koščatu „bedinerku” sijede, sasvim uz glavu češljane kose, koja je dolazila ujutro i uvečer da uradi najteže poslove, sve je ostalo radila majka uz ono svoje veliko šivanje. Događalo se da su pojedini primjerci raznovrsna obiteljskoga nakita, što su ga prije majka i sestra na kućnim primanjima i u povodu blagdana blistajući od sreće stavljale na sebe, išli u prodaju, kao što je Gregor doznao iz večernjih razgovora na kojima su se navodile cijene koje su tako bile postignute. Ali neprestano se kao najveća nevolja iznosila činjenica da je nemoguće odseliti iz ovoga stana, koji je prema sadašnjim okolnostima bio kudikamo prevelik: nisu se, naime, nikako mogli domisliti na koji bi način bilo moguće preseliti Gregora. Ipak je Gregor uviđao da se teškoće selidbe ne mogu

svesti samo na njega: mogli su ga lako prenijeti u prikladnu sanduku, probušivši nekoliko rupa za ulazak zraka. Glavni je razlog što se obitelj nije mogla odlučiti na preseljenje bio potpun gubitak svake nade i s njime spoznaja da ih je pogodila nesreća kao nikoga u svekoliku krugu njihovih rođaka i znanaca. Ono što svijet traži od osirotjelih ljudi, oni su do krajnje mjere ispunjavali: otac je išao po doručak malim bankovnim službenicima, majka se žrtvovala šijući stranim ljudima rublje, sestra je iza tezge trčala amo-tamo da udovolji zahtjevima kupaca, ali za nešto više do toga nedostajala je Gregorovoj obitelji snaga. A rana na leđima počela bi boljeti kao da ju je sad zadobio, kada bi majka i sestra, otprativši oca u krevet došle natrag, ostavile rad na stolu, približile jedna drugoj obraze i tako ostale, a onda bi majka pokazala na Gregorovu sobu i rekla, „Daj zatvori ta vrata, Greta”, pa bi Gregor opet bio u mraku, dok su prijeko one plakale istim plačem ili su suhих očiju zurile u stol.

Noći i dane provodio je Gregor gotovo bez sna. Ponekad bi pomišljao da bi trebao, čim se sljedeći put otvore vrata, opet uzeti na sebe obiteljske potrebe kao što je prije radio. Tada bi u njegove misli opet, nakon dugoga vremena, dolazili šef i prokurist, niži namještenici i naučnici, onaj sluga što je teško shvaćao, dva-tri prijatelja iz drugih tvrtki, sobarica iz jednoga provincijskog hotela koja mu je ostala u dragoj, površnoj uspomeni, blagajnica u jednoj prodavaonici šešira, s kojom je imao ozbiljne namjere, ali je bio previše polagan - svi su mu se oni javili u sjećanju, a uz njih stranci ili osobe koje je već zaboravio. Umjesto da budu pri ruci njemu ili njegovoj obitelji, oni su mu svi skupa bili nedostupni, pa je napokon bio sretan da su mu iščezli iz glave. Zatim opet nije bio sklon skrbiti se za obitelj, samo ga je hvatala ljutina što od njih ne može očekivati ništa dobro. Iako si nije mogao predočiti što bi rado jeo, pravio je planove kako da prodre u smočnicu i uzme što mu pripada, premda nije osjećao glad. Sestra sada nije više mislila čime bi Gregoru mogla ugoditi, samo bi žurno nogom gurnula bilo kakvo jelo u njegovu sobu prije nego jutrom i podnevom otrči u dućan. Navečer bi ne vodeći nimalo računa je li hrana makar malim dijelom upotrijebljena ili je - što je najčešće bivalo - ostala nedirnuta, jednim zamahom metle sve izmela van, sobu je sada čistila samo navečer, i to što je mogla brže. Zidovima su se vukle prljave pruge, tu i tamo su ležala klupka prašine i nečistoće. U početku bi se Gregor pri sestrinu dolasku smjestio baš u takve, nečistoćom obilježene zakutke, želeći joj svojim položajem u neku ruku iskazati žalbu. Ali bi mogao tako tjednima ostati a da se sestra ne popravi. Vidjela je prljavštinu jednako kao i on, ali je odlučila da je ne čisti. Pritom se trsila, dajući na javu jednu posve novu osjetljivost, koja je uostalom bila obuzela i cijelu obitelj, da samo ona ima pravo čistiti Gregorovu sobu. Jednom je majka u Gregorovoj sobi bila izvela veliko čišćenje, za što

joj je trebalo nekoliko kanti vode - vlažnost od te vode smetala je Gregoru i on se ogorčen i ukočen ispružio na kanapeu - ali kazna nije mimoišla ni majku. Čim je sestra navečer opazila promjenu u Gregorovoj sobi, silno se uvrijedila, pojurila u dnevnu sobu i unatoč preklinjanju svoje majke, koja je u očaju digla uvis ruke, pala u histeričan plač. Roditelji su je prvo začuđeno i bespomoćno gledali, otac se, dakako, bio trgnuo iz sna sa stolice i prestrašio, a onda su se počeli uzrujavati i sami. Majci, koja je bila s desne strane, otac je prigovarao što nije čišćenje Gregorove sobe prepustila sestri, a sestru je, koja mu je bila lijevo, grdio vičući da ne smije više nikad čistiti tu sobu. Majka je oca nastojala odvući na spavanje, jer od bijesa više nije znao za sebe, dok je sestra, tresući se od jecanja, svojim malim šakama udarala po stolu. Gregor je pak siktao od gnjeva što se nitko nije sjetio zatvoriti vrata i prištedjeti mu taj prizor i tu buku.

Ali premda je sestri, izmorenoj radom u dućanu, postalo mrsko da se, kao nekad, skrbi za Gregora, nije nipošto bilo potrebe da je zamijeni majka, kako Gregor ne bi ostao bez skrbi. Imali su, naime, „bedinerku”. Tu staru udovicu, koja je u svome dugome životu ono najgore preturila preko glave, jer je bila snažne koštunjave građe, nije pogled na Gregora ništa smetao. Premda nije bila radoznala, jednom je slučajno otvorila vrata Gregorove sobe, ugledala Gregora, koji je, iznenađen, počeo juriti amo-tamo, iako ga nitko nije gonio, i ostala začuđeno stajati prekrizanih ruku. Otada nije nikad ujutro i navečer propuštala odškrinuti vrata i pogledati malko Gregora. Ponekad bi ga u početku i zvala, i to riječima koje je vjerojatno smatrala ljubaznima, kao „Dođi malo ovamo, stari govnovalju!” ili „Gledaj ti staroga govnovalja!” Na takve pozive Gregor nije odgovarao, nego bi ostao nepomičan na svome mjestu kao da vrata uopće nisu otvarana. Kada bi barem toj dvorkinji zapovjedili da mu svakog dana očisti sobu umjesto što je puštaju da mu samo smeta kad se sjeti! Jednom rano ujutro - jaka je kiša, valjda predznak skorog proljeća, udarala u prozorska okna - Gregor je bio toliko bijesan kada je dvorkinja opet počela sa svojim pozivima da je zauzeo, doduše polako i umorno, napadački položaj. Dvorkinja se nije uplašila, nego je samo podigla obližnju stolicu. Širom je otvorila usta i tako stajala želeći pokazati da će tek onda svoja usta zatvoriti kada baci stolicu na Gregorova leđa. „Dakle, nema dalje?” reče ona kada se Gregor okrenuo, te stavi stolicu mirno natrag u kut.

Gregor nije više skoro ništa jeo. Samo bi, kada bi slučajno prošao uz pripremljenu hranu, uzeo za zabavu zalogaj u usta, držao ga tako satima, a onda bi ga obično opet izbacio. Najprije je mislio da ga žalost zbog stanja njegove sobe odvraća od jela, ali se brzo mirio s

promjenama u toj sobi. U kući je nastao običaj da se sve stvari koje nikamo ne spadaju nose u Gregorovu sobu, a tih je stvari sada bilo puno, jer je u stanu jedna soba bila izdana trojici podstanara. Ta su gospoda bila ozbiljna - sva su trojica nosila bradu, kako je Gregor jednom ustanovio kroz pukotinu vrata, jako su voljela red, i to ne samo u svojoj sobi nego u cijelome kućanstvu, kada su se već tome kućanstvu pridružili - navlastito je to vrijedilo za kuhinju. Suvišnu ili zaprljanu starudiju nisu trpjeli. Osim toga, najvećim su dijelom imali vlastiti namještaj. Iz toga su razloga mnoge stvari postale suvišne, nisu se mogle prodati, ali nisu bile ni za bacanje; dakle su dospjele u Gregorovu sobu. Tako isto posuda za pepeo i posuda za otpatke iz kuhinje. Čim bi nešto postalo suvišno, gurnula bi ga dvorkinja, i to uvijek vrlo žurno, u Gregorovu sobu. Gregor bi srećom vidio samo taj predmet i ruku koja ga drži. Dvorkinja je možda imala namjeru predmet opet uzeti kada bude imala vremena i prigode ili možda sve skupa zgodimice baciti u smeće, ali su zapravo stvari ostajale dalje tamo gdje ih je prvi put stavila, ako se nije kroz njih provlačio Gregor i micao ih. U početku bi to radio zato jer je bio prisiljen - nije imao mjesta za kretanje - kasnije mu je to stvaralo zadovoljstvo koje je sve više raslo, premda bi, nakon tih pothvata, bio mrtav umoran i tužan, pa se satima nije micao s mjesta.

Budući da su podstanari ponekad večerali kod kuće u zajedničkoj dnevnoj sobi, ostala su vrata te sobe tih večeri zatvorena, ali se Gregor lako odrekao otvaranja tih vrata, jer ni inače nije dosta večeri iskoristio ni kada su bila otvorena, nego je, bez znanja obitelji, ležao u najmračnijem kutu svoje sobe. Jednom ih je dvorkinja ostavila malko otvorena, pa je tako bilo i kada su podstanari došli večerati i upalili svjetlo. Sjeli su za stol, gdje su nekada jeli otac, mati i Gregor, razmotali su salvete i uzeli noževe i vilice u ruke. Zatim se na vratima pojavi majka s pliticom na kojoj je bilo meso, a odmah iza nje sestra sa zdjelom visoko naslaganih krumpira. Jelo se jako pušilo. Podstanari se nagnuše nad zdjele pred njima, kao da žele prvo provjeriti to jelo i doista jedan od njih koji je sjedio u sredini i, čini se, za ostalu dvojicu bio autoritet, izreže komad mesa još u zdjeli, ne mećući ga u tanjur, jamačno zato da ustanovi je li dosta prhak, ne treba li ga možda vratiti u kuhinju. Bio je zadovoljan: majka i sestra, koje su ga napeto gledale, odahnuše sretno se smiješeći.

Obitelj je pak jela u kuhinji. Ipak bi otac, prije odlaska u kuhinju, došao u dnevnu sobu, naklonio se samo jednom, s kapom u ruci, i prošetao oko stola. Podstanari bi ustali svi odjednom i nešto mrljali u bradu. Kad bi ostali sami, jeli bi u potpunoj šutnji. Neobično je Gregoru bilo da se, unatoč raznolikim šumovima koji se čuju pri jelu, neprestano razabire

zvuk zubiju kojima žvaću, kao da hoće pokazati Gregoru da za jelo treba imati zube i da najljepše bezube čeljusti ništa ne pomažu. Imam ja apetita, reče u sebi Gregor, ali ne na te stvari. Gle kako se ti podstanari hrane, a ja umirem od gladi!

Baš kad je to bilo - Gregor se inače nije mogao sjetiti da bi ikad za cijelo ovo vrijeme bio čuo violinu - odjeknu zvuk toga glazbala iz kuhinje ovamo. Podstanari su bili završili večeru, onaj u sredini je izvadio novine i dao po jedan list iz njih dvojici ostalih, pa su se naslonili, čitali i pušili. Kada je violina počela svirati, počеше pozorno slušati, ustadoše i krenuše na prstima u predsoblje, gdje su i ostali stisnuvši se u malom prostoru jedan uz drugog. Mora da su ih čuli iz kuhinje, jer je otac doviknuo: „Smeta li gospodi sviranje možda? Ako je tako, odmah će prestati”. „Naprotiv”, reče onaj srednji, „ne bi li gospođica radije došla u sobu k nama i svirala ovdje, gdje bi joj bilo zgodnije i ugodnije?” „O, molim”, reče otac kao da je svirač on. Gospoda se vratiše u sobu i pričekāše. Začas dođe otac sa stalkom za note, majka s notama i sestra s violinom. Sestra se mirno dala na pripremanje nota i glazbala za sviranje, roditelji nisu nikada prije izdavali sobe, pa su prema podstanarima bili pretjerano uljudni i nisu se odvažili sjesti na svoja mjesta za stolom: otac se naslonio na vrata stavivši desnu ruku između dva gumba zakopčane odore, majku je pak jedan podstanar ponudio stolicom koju je slučajno bio stavio dalje od stola, pa je ona sjela gdje se stolica zatekla, naime, dosta po strani, u kutu.

Sestra počne svirati. Otac i majka pozorno su pratili, svako sa svoje strane, pokrete njezinih ruku. Gregora je svirka privukla, odvažio se prići malo bliže i već je glavom bio u dnevnoj sobi. On u posljednje vrijeme nije pokazivao previše obzira prema ukućanima, niti se tome svome odustanku od obzira puno čudio, iako se prije tim svojim obzirom prema njima ponosio. K tome, baš je sada imao više razloga da se nikome ne pokazuje, jer je zbog prašine, koja je posve zaposjela njegovu sobu i prljala ga svega pri njegovu najmanjem pokretu, bio sav nečist: iza sebe i oko sebe vukao je konce, dlake, ostatke hrane, ali je njegova ravnodušnost prema svemu postala prevelikom. Nije se više nekoliko puta na dan okretao na leđa, da bi se mogao brisati trljanjem o tepih, kao što je to prije radio. Unatoč činjenici što je bio u takvu stanju, nije se ustručavao prići još malko na besprijekorno čist pod dnevne sobe.

Uostalom, na nj se nitko nije obazirao. Obitelj je bila posve obuzeta svirkom. Podstanari su u prvi mah stajali, s rukama u džepovima, preblizu stalku za note, tako da su te note mogli i gledati, što je sestru sigurno smetalo, a onda su se povukli prema prozoru i,

sagnuvši glave, zapodjenuli poluglasni razgovor. Ostali su tako, a otac ih je zabrinuto promatrao. Veoma se jasno vidjelo da su se razočarali ponadavši se da će čuti lijepo ili zabavno sviranje, cijeli im je koncert postao dosadan i samo su iz uljudnosti dopuštali da se njime ometa njihov mir. Navlastito je način kako su sva trojica tjerali cigaretni dim iz nosa ili usta uvis ukazivao na veliku nervozu. Pa ipak, sestra je svirala tako lijepo! Lice je nagnula u stranu, pažljivo su i tužno njezini pogledi išli po redovima nota. Gregor priđe još malo naprijed i stavi glavu sasvim do poda u nadi da će joj uhvatiti pogled. Zar je on životinja kada ga glazba ovoliko može ganuti? Bilo mu je kao da je otkrio put prema žuđenoj neznanoj hrani. Odlučio je doprijeti do sestre, povući je za suknju i tako joj obznaniti da bi sa svojom violinom trebala doći u njegovu sobu, jer nitko od ovih ovdje ne cijeni njezino sviranje kao što ga on cijeni! Neće je nikada više pustiti iz svoje sobe, to jest nikad je neće pustiti dok živi, njegov će mu grozni izgled prvi put biti od koristi, bit će istodobno na svim vratima svoje sobe i prijeteći frktati. Ali on neće sestru ni na što siliti, ona će uza nj ostati dragovoljno, sjedit će do njega na kanapeu, spustit će uho do njega, a on će joj povjeriti da je imao čvrstu namjeru poslati je na visoku glazbenu školu i da je to mislio svima reći na minuli Božić (Božić je valjda već prošao?), ne obazirući se ni na kakve prigovore, ali je u međuvremenu došlo do ove nesreće. Poslije toga priopćenja sestri će od ganuća grnuti suze, a Gregor će se dići sve do njezina ramena i poljubiti je po vratu, koji ona, otkako ide na posao, više ne prekriva vrpčama ni ovratnikom.

„Gospodine Samsa!”, vikne gospodin koji je bio u sredini ocu i pokaže mu, ne dodajući više ni riječi, kažiprstom na Gregora, koji se polako kretao naprijed. Violina umukne, taj se gospodin osmjehivao tresući glavom u smjeru svojih prijatelja i ponovno gledao Gregora. Otac je smatrao važnijim smiriti gospodu nego tjerati Gregora, ali gospoda nisu bila uznemirena, činilo se da ih Gregor više zabavlja nego violinska svirka. Otac žurno krene k njima, raširi ruke upućujući ih tako u njihovu sobu, a tijelom im pokuša zapriječiti pogled na Gregora. Sada su se podstanari doista malo naljutili, ali nije se znalo je li ljutnji uzrok očevo ponašanje ili spoznaja, do koje su tek sada došli, da u stanu imaju susjeda kao što je Gregor. Tražili su od oca objašnjenje, počeli su i sami dizati ruke, čupkali su nemirno svoje brade i jedva su se dali natrag u svoju sobu. U međuvremenu je sestra prevladala izbezumljenost koja ju je bila zahvatila nakon naglo prekinute svirke. Violinu i gudalo koje je još mlitavo držala u rukama gledajući u note kao da još svira, predade majci u krilo naglo se trgnuvši. Majka je pak imala smetnje disanja, žestoko je hvatala dah sjedeći još na stolici, a sestra je otrčala u pokrajnju sobu, prema kojoj su sve brže išli i podstanari, koje je otac gurao.

Vidjelo se kako pod spretnim sestrinim rukama krevetni pokrivači i jastuci lete uvis, a onda je začas s krevetima bilo sve u redu za počinak. Prije nego su gospoda stigla do sobe, ona je bila s raspripremanjem gotova i maknula se. Oca je opet uhvatila njegova tvrdoglavost, zaboravio je svako poštovanje koje je svojim podstanarima ipak dugovao. Gurao ih je i samo gurao, a onda je na samim vratima sobe glavni gospodin jako udario nogom po podu i tako zaustavio oca. „Izjavljujem”, reče on, podigne ruku i potraži pogledom majku i sestru, „s obzirom na grozne prilike koje vladaju u ovome stanu i u ovoj obitelji (tu je odlučno pljucnuo na pod) sljedeće: dajem trenutačni otkaz svoje sobe, a za dane koje sam u njoj proveo neću vam naravno ništa platiti, štoviše: razmislit ću neću li vas tužiti zbog štete, koju ću - vjerujte mi - vrlo lako dokazati.” Ušutio je i gledao preda se kao da nešto čeka. Doista se javiše i njegova dva prijatelja riječima: „I mi trenutačno otkazujemo.” Zatim glavni podstanar zgrabi kvaku i veoma snažno zalupi vatima.

Otac se teturajući uputio prema svojoj stolici pipajući rukama. Padne u stolicu. Činilo se kao da se proteže jer ga pomalo hvata njegov redoviti večernji drijemež, ali je snažno kimanje njegove glave, koju nije imao na što nasloniti, pokazivalo da nipošto ne spava. Gregor je cijelo vrijeme tiho ležao na mjestu gdje su ga podstanari bili ugledali. Razočaranje zbog neuspjeha njegova nauma, a možda i klonuće zbog dugotrajna gladovanja bijahu razlogom da mu je kretanje bilo nemoguće. Bojao se, jer je bio manje-više siguran da će se već u sljedećem trenutku sve srušiti na njegova leđa, pa je to i čekao. Nije zadrhtao ni kada je violina, koju je majka držala prstima što su joj se tresli, pala iz njezina krila i pritom proizvela zvuk koji je jako odjeknuo.

„Dragi roditelji”, reče sestra i udari za uvod šakom o stol, „ovako dalje ne može. Ako vi to ne uvidate, ja uviđam. Pred ovim monstrumom ne želim izreći ime svoga brata, nego ću samo reći: moramo pokušati sve da ga se riješimo. Učinili smo sve što je u ljudskoj moći da ga držimo na skrbi, da ga podnosimo, pa mislim da nam nitko ne može nimalo prigovoriti”.

„Ona ima tisuću puta pravo”, reče otac kao za sebe. Majka, koja još uvijek nije mogla doći do daha, stavi ruku pred usta i počne tupo kašljati, a u očima joj je bio izraz kao da nije pri sebi.

Sestra joj žurno priđe i poduhvati joj čelo. Oca su sestrične riječi navele na ozbiljne misli, uspravio se na sjedalu i igrao se svojom podvorničkom kapom među tanjurima koji su nakon podstanarske večere još bili na stolu, gledajući kadšto na tihoga Gregora.

„Moramo pokušati sve da ga se riješimo”, reče sestra izravno i samo ocu, jer majka zbog svoga kašlja nije mogla ništa čuti, „on će vas ubiti oboje, vidim da je to na redu. Tko mora tako teško raditi, kao nas troje, ne može još i kod kuće trpjeti vječnu muku. Ne mogu ni ja.” I udari u tako jak plač da su joj suze tekle i na majčino lice, s kojega ih je nesvjesno brisala.

„Dijete”, reče otac pun sućuti i s naglašenim razumijevanjem, „što bismo trebali napraviti?”

U suprotnosti s prijašnjom čvrstinom, sestra slegne ramenima u znak bespomoćnosti koja ju je obuzela dok je plakala.

„Kada bi on nas mogao razumjeti”, reče otac napola upitna izraza, ali sestra kroz plač žestoko zatrese rukom u znak da o tome nema ni govora.

„Kada bi nas on mogao razumjeti”, ponovi otac i sklopi oči u znak da je prihvatio sestrino stajalište o nemogućnosti sporazumijevanja s Gregorom, „tada bi možda bio moguć neki dogovor s njime. A ovako...”

„On mora van”, vikne sestra, „to je jedini način, oče! Moraš se osloboditi misli da je to Gregor. Što smo u to toliko dugo vjerovali, naša je prava nesreća. Kako bi to mogao biti Gregor? Kada bi to doista bio Gregor, on bi davno uvidio da suživot ljudi s takvom životinjom nije moguć, pa bi sam dragovoljno otišao. Tada ne bismo imali brata, ali bismo mogli dalje živjeti i častiti njegovu uspomenu. A ovako nas ta životinja progoni, rastjeruje nam podstanare, očito hoće cijeli stan za sebe uzeti, a nas natjerati da spavamo na ulici.” „Gledaj oče”, krikne odjednom sestra, „on opet počinje!” Njezin je strah bio posve nerazumljiv, ali sestra napusti čak i majku, naprosto se otrgne od majčine stolice, kao da bi radije žrtvovala majku nego da ostane u Gregorovoj blizini. Pođe žurno iza oca, koji nije znao razlog njezina straha, ali ga je uzбудilo njezino ponašanje, pa je ustao i podigao ruke pred sestrom kao da je hoće zaštititi.

Ali Gregoru nije ni na pamet palo da nekome utjeruje strah, a najmanje sestri. On je samo počeo s okretajem, kako bi se vratio u sobu, ali je to gibanje izgledalo neobično: budući da je bio jako slab, morao se pri teškome okretanju poslužiti i glavom, koju je nekoliko puta dizao, a onda njome udarao o pod. Zaustavi se i pogleda oko sebe. Čini se da su njegovi

shvatili da su mu namjere dobre, ono je bio samo časoviti strah. Sada su ga svi gledali sa šutnjom i tugom. Majka je ležala ispruženih nogu, koje je stisla jednu do druge, u naslonjaču, od iznemoglosti su joj se oči sklapale. Do nje su sjedili otac i sestra, koja je položila ruku na njegov vrat.

„Sada se možda opet smijem okretati”, pomisli Gregor i opet se dade na posao. Nije mogao potisnuti dahtanje od napora, a morao se kadšto i odmarati. Uostalom, nije ga nitko tjerao, bio je prepušten sam sebi. Kada je završio svoj obrtaj, odmah je počeo ravno ići u svoju sobu. Začudilo ga je kako je ona daleko i nije shvaćao da je taj isti razmak prvi put prešao a da nije ni primijetio. Budući da se sav usredotočio na što brže kretanje, nije takoreći ni primijetio da ga obitelj pritom nije ometala ni jednom jedinom riječju, ni jednim jedinim uzvikom. Tek kad je već bio na vratima svoje sobe, okrenuo je prema njima glavu, doduše ne potpuno, jer je osjetio kako mu se vrat koči. Bilo kako bilo, vidio je da se iza njega ništa nije promijenilo, samo je sestra ustala. Njegov je posljednji pogled bio upućen majci, koja je već posve zaspala.

Čim se našao u svojoj sobi, vrata su u najvećoj žurbi bila gurnuta, zatvorena, zasunom osigurana i zaključana. To je iznenada proizvelo buku, od koje se Gregor prepao, pa su mu nožice postale klecave. Bila je to sestra, ona je obavila te žurne radnje. Već prije se bila uspravila i čekala, a onda se lakim skokom vinula naprijed do vrata. Gregor je uopće nije čuo. Sestra dobaci roditeljima: „Konačno!”, okrećući ključ u bravi.

„A sad?”, upita se Gregor gledajući naokolo po tami. Brzo otkrije da se uopće ne može micati. Nije se tome čudio, bilo mu je čudnije i neprirodnije što se tim tankim nožicama uopće dosad i mogao micati. Uostalom, osjećao se manje-više ugodno. Imao je doduše bolove u cijelom tijelu, ali mu se činilo da su postupno sve slabiji i slabiji i da će posve proći. Gnjilu jabuku u svojim leđima i upaljenu okolinu oko nje, pokrivenu mekim slojem prašine, sada je jedva osjećao. Na svoju je obitelj mislio s ganućem i ljubavlju. Potpuno se slagao sa sestrinim mišljenjem da mora iščeznuti, u tome je možda bio još odlučniji nego ona. U takvu stanju isprazna i miroljubiva razmišljanja ostao je sve dok sat na tornju nije otkucao tri sata ujutro. Kada je vani, ispred prozora, počelo razdanjivanje, još je bio živ. Tada mu bez njegove volje spuzne glava duboko, a iz nozdrva mu tiho krene slab posljednji dah.

U rano je jutro došla dvorkinja i lupala je zbog snage i žurbe svim vratima, premda su je često molili da to ne radi. Otkako je došla, nitko u cijelome stanu nije mogao mirno

spavati. U prilici svojega redovitog kratkog posjeta Gregoru, nije u prvi mah zapazila ništa neobično. Mislila je da on namjerno leži tako nepomično i izigrava uvrijeđeno biće, jer mu je pripisivala razum. Budući da je u rukama slučajno imala dugačku metlu, dala se na to da odmah s vrata Gregora malo pošaklji. Kako nije bilo uspjeha, naljutila se i gurnula metlom Gregora malo jače. Maknula ga je čak i s njegova mjesta, a da nije pokazao ni najmanji otpor. Tada ga je pogledala posve pozorno. Odmah je ustanovila stvarno stanje, razrogačila je oči, ispustila zvižduk, ali se u sobi nije dugo zadržala, nego je otvorila vrata spavaće sobe i glasno viknula u tamu: „Pogledajte, crknuo je, eno ga leži, potpuno je crknuo!”

Bračni par Samsa se uspravio u krevetu i dugo im je trebalo da svladaju strah od iznenadna dvorkinjin ulaska. Tek onda je shvatio njezinu obavijest. Gospodin i gospođa Samsa siđoše svaki sa svoje strane u najvećoj žurbi s kreveta. Gospodin Samsa prebaci deku preko leđa, gospođa Samsa krene u samoj noćnoj košulji; tako su ušli u Gregorovu sobu. U međuvremenu se otvoriše i vrata dnevne sobe, u kojoj je Greta spavala nakon useljenja podstanara. Bila je posve obučena, kao da uopće nije spavala, a na to je ukazivalo i njezino blijedo lice. „Mrtav?“, reče gospođa Samsa i upitno pogleda dvorkinju, iako se i sama mogla uvjeriti u to čak i bez posebne provjere. „Mislim da jest“, reče dvorkinja i kao dokaz gurne Gregorov leš dobrano u stranu metlom. Gospođa Samsa učini pokret kao da će metlu zaustaviti, ali nije to učinila. „No“, reče gospodin Samsa, „sada možemo zahvaliti Bogu“. Prekriži se, a sve tri ženske slijediše njegov primjer. Greta, koja nije micala pogled s leša, reče: „Gledajte kako je mršav. Doista već dugo nije ništa jeo. Što sam mu od hrane donosila, to isto sam nedirnuto i odnosila“. Uistinu je Gregorovo tijelo bilo sasvim plitko i suho, to su tek sada vidjeli, jer ga više nožice nisu dizale uvis i jer nije bilo razloga da otklone pogled.

„Dođi, Greta, časak k nama“, reče gospođa Samsa sa sjetnim smiješkom, a Greta krene za roditeljima, ne propustivši još jednom pogledati leš, prema spavaćoj sobi. Dvorkinja zatvori vrata i posve otvori prozor. Unatoč ranim jutarnjim satima svježiji je zrak već dobio nešto mlakosti. Baš je bio kraj ožujka.

Iz svoje sobe dođoše tri podstanara i pogledaše okolo što je s doručkom: njih su u kući zaboravili. „Gdje je doručak?“ upita onaj srednji dvorkinju mršteći se. Ali ova stavi prst na usta i žurno šutke mahne gospodi da dođu u Gregorovu sobu. Došli su i stajali s rukama u džepovima svojih pomalo pohabanih kaputa oko Gregorova leša u već posve svijetloj sobi.

Otvore se vrata spavaće sobe, pojavi se gospodin Samsa u svojoj livreji grleći jednom

rukom ženu, drugom kćerku. U očima im je bilo nešto suza, Greta je na trenutke gurala lice u očevu ruku.

„Napustite smjesta moj stan!” reče gospodin Samsa i pokaže na vrata, dopustivši da ženske ostanu uz njega. „Kako to mislite?” reče onaj srednji gospodin malo zaprepašteno i nasmiješi se sladunjavo. Druga su dvojica držala ruke na leđima i trljala ih jednu uz drugu neprestano. Činilo se da s veseljem očekuju veliku svađu, koja će svršiti povoljno za njih. „Mislim točno tako kako sam rekao”, odgovori gospodin Samsa i krene na sugovornika vodeći sa sobom i dvije pratilje. Taj je najprije šutio i gledao u pod kao da čeka da mu se stvari u glavi preustroje. „Onda idemo”, reče i pogleda gospodina Samsu kao da u iznenadnoj poniznosti koja ga je obuzela traži i za tu odluku Samsin novi pristanak. Gospodin Samsa mu samo kratko kimne nekoliko puta zapanjenih očiju. Tada gospodin zaista odmah krene dugim koracima u predsoblje, a za njim su odskakutala i oba prijatelja, kojima su se ruke bile smirile. Prislušivali su, a sada su se valjda bojali da gospodin Samsa ne dođe prije njih u predsoblje i poremeti vezu između njih i njihova voditelja. U predsoblju sva trojica uzmu šešire s vješalice i izvuku štapove iz tuljaka za štapove, nijemo se naklone i izađu iz stana. Potaknut, kako se kasnije pokazalo, posve neutemeljenim nepovjerenjem, stupi gospodin Samsa zajedno s dvjema damama na odmorište ispred stana. Naslonili su se na ogradu i gledali kako tri gospodina, doduše polako, ali bez zastajkivanja, silaze niz stube, na svakome katu zbog stanovita zavoja stuba nestaju, a onda se nakon nekoliko časaka opet pojavljuju. Što su bili niže, to je više obitelj Samsa gubila zanimanje za njih. Kada im je odozdo došao u susret pomoćnik iz mesnice i mimoišao ih penjući se ponosno uza stube s brentom mesa na glavi, gospodin Samsa i žene otiđoše s ograde i vratiše se kao s nekim olakšanjem u stan.

Odlučiše današnji dan iskoristiti za odmor i šetnju. Ne samo da su taj prekid rada zaslužili nego im je bio i neophodno potreban. Sjedoše za stol i napisashe tri ispričnice, gospodin Samsa svojemu ravnateljstvu, gospođa Samsa poslovođi koji je naručio posao u kući, Greta svojemu šefu. Dok su pisali, došla je dvorkinja javiti da ide, jer je završila jutarnji posao. Njih troje su, ne dižući glavu, samo kimnuli, ali kada se dvorkinja nije udaljila, pogledashe je ljutito. „No?” upita gospodin Samsa. Dvorkinja je stajala na vratima i smiješila se, kao da cijeloj obitelji ima javiti neku veliku radost, ali je to spremna učiniti samo ako obitelj pokaže zanimanje i bude puno pitala. Gotovo okomito nojevo perce na njezinu šeširu plesalo je u svim pravcima, što je gospodina Samsu cijelo vrijeme otkako je kod njih u službi jako smetalo. „Dakle, što zapravo hoćete?” upita gospođa Samsa, prema kojoj je dvorkinja

osjećala najveće poštovanje. „Da”, odgovori dvorkinja, ali zbog ljubaznoga smiješka nije u prvi mah mogla dalje govoriti, „što se tiče uklanjanja onoga tamo prijeko, nemojte se ništa skrbiti, sve je u redu”. Gospođa Samsa i Greta nagnuše se nad pisma kao da će dalje pisati. Gospodin Samsa, koji je primijetio da se dvorkinja sprema sve detaljno ispričati, prekine je odlučno ispruženom rukom. Budući da nije smjela pričati, dvorkinja se sjeti da joj se jako žuri, te očito uvrijeđeno rekne: „Bog svima!”, okrene se bijesno i izađe iz stana uz strašnu buku od zatvaranja vrata.

„Večeras će dobiti otkaz”, reče gospodin Samsa, a ni žena ni kći ne rekoše ništa, jer im se činilo da im je dvorkinja poremetila tek stečeni mir. One ustadoše, krenuše k prozoru i tako ostadoše u zagrljaju. Gospodin Samsa se u svojoj stolici okrenuo za njima i šutke ih promatrao neko vrijeme. Tada klikne: „Dođite već jednom ovamo. Pustite konačno prošlost. A imajte malo obzira i prema meni”. Obje odmah požure k njemu, stanu ga milovati, a onda brzo završe pisma.

Tada sve troje zajedno izađoše iz stana, što već mjesecima nisu radili, te krenuše tramvajem izvan grada u slobodnu prirodu. Sami su bili u kolima koje je obasjavalo toplo sunce. Raspravljali su naslonivši se udobno na sjedalima o izgledima za budućnost. Pokazalo se da ti izgledi, kada ih se dobro promotri, nipošto nisu loši, jer poslovi koje obavljaju, a o kojima dosad nisu među sobom puno izmjenjivali mišljenja, spadaju u sasvim povoljne, a pogotovo puno obećavaju za kasnije. Najveće trenutačno poboljšanje njihova obiteljskoga stanja lako će se ostvariti promjenom stana. Uzet će manji i jeftiniji, ali bolje smješten i uopće praktičniji stan od ovoga sadašnjeg što ga je u svoje doba bio izabrao Gregor. Dok su tako razgovarali i promatrali svoju kćerku, koja je postajala sve živahnijom, palo je gospodinu i gospođi Samsa gotovo u istome trenutku na pamet kako se ona u posljednje vrijeme, unatoč cijeloj toj mucu od koje su joj obrazi probljedjeli, rascvala u lijepu i bujnu djevojku. Tada su postali tiši i sporazumijevali su se pogledima takoreći nesvjesno. Mislili su na to da dolazi vrijeme kada bi joj trebalo naći valjana muža. I bilo im je kao da se njihovi novi snovi i njihovi čestiti naumi potvrđuju kada je nakon što je tramvaj došao na odredište kćerka prva ustala i protegnula svoje mlado tijelo.